

L'enderrocament de la porta principal de Santa Maria (s. XVIII-XIX)

M. Teresa Salat i Noguera

L'historiador Pere Verdés, que ha dut a terme un acurat treball de recerca sobre el segle XV a Cervera, ha estat treballant amb la documentació relacionada amb Santa Maria. Com tota recerca històrica amb fons d'arxiu, un document el duia a un altre, de manera que va recollir una notabilíssima col·lecció documental que, finalment no ha utilitzat en la seva tesi doctoral. Un dels temes més curiosos que va trobar va ser el de l'enderrocament de la porta dels peus d'aquest temple, que era i és la Parròquia de Cervera. Em va demanar si el volia investigar jo i em va facilitar part de la documentació que podria ajudar-me en aquesta tasca. Adjunto el plànol i la localització de les capelles que va editar el Centre Municipal de Cultura per tal de poder-nos situar en cada moment en el context espacial adient¹ (annex I i II).

Introducció: La portalada principal de Santa Maria al segle XV

El temple de Santa Maria es va començar a edificar per l'absis els últims anys del segle XIII o principi del següent; al segle XIV s'havia arribat ja al creuer i a final del segle XV gairebé estava acabat; ara bé, l'aspecte actual de l'edifici difereix bastant del que deuria tenir en aquell moment, perquè al llarg dels anys ha experimentat una sèrie d'intervencions fruit d'èpoques de prosperitat de la vila de Cervera. Un dels treballs més importants que es van realitzar va ser el de la reestructuració del braç dret (mirant l'altar), durant el

¹ Col·lecció de goigs de l'església parroquial de Santa Maria de Cervera, Cervera 2002 (recull realitzat per la Secció de Cultura Popular del Centre Municipal de Cultura de Cervera, qui m'ha demanat que especifiqués el nom dels seus membres: M. Carme Vilalta, M. Dolors Allué, Anton Pedrós, Carme Bonet, Josep Mas, M. Pilar Blasco, M. Àngels Montané, Ramon Trilla, Marta Cuadros, Ramon Armengol, Julià Granell, Fabià Pont, Joan Puig i Manel Pedrós, amb l'assessorament històric de Josep M. Llobet i la col·laboració de Ramon M. Razquin).

segle XVII, per donar cabuda a la capella que, amb tota magnificència, es volia allotjar en aquest lloc en honor del Santíssim Misteri. Al segle XVIII, Jaume Padró va esculpir-hi el retaule en marbres i alabastre, mentre que, al mateix temps, treballava en les escultures del rerecor de l'altar major² i els operaris corresponents inutilitzaven la cripta³. A principi del segle XIX es va acabar l'edificació de l'actual capella del Santíssim⁴ i es va traslladar definitivament el cor des de l'espai que ocupava a la nau central fins al rerecor de l'altar major, la qual cosa va comportar que aquest altar ocupés el lloc que actualment té al presbiteri, canviant totalment la seva estètica⁵. Però, curiosament, la portalada principal, del segle XIX, és molt més senzilla que la resta de l'obra, i no era normal que es canviés de façana si no era per magnificar-la.

L'objectiu del present treball és el de buscar la causa que justifica aquest reemplaçament. Agustí Duran i Sanpere deuria haver analitzat algun document dels que jo he utilitzat, perquè la seva lletra és als senyals que deixava en alguns folis; però també Fausto de Dalmases i Massot va recollir al seu arxiu bona part dels escrits relacionats amb el tema; per altra banda, Ramon M. Xuclà té en propietat un plànol del segle XIX en el qual es mostra el projecte d'aquesta darrera obra.

Als grans temples gòtics, normalment de planta de creu llatina, hi ha tres obertures principals, la més important de les quals està situada als peus i les altres dues a l'extrem dels braços del creuer. Aquest no és el cas de Cervera,

² El treball escultòric el va realitzar efectivament el mateix Padró, mentre que un grup de paletes -els mestres de cases- possibilitarien l'obra arquitectònica que havia de tancar l'espai. Els professionals relacionats, a part de l'escultor, eren: Tomàs Borbonet, Francesc Romeu, Josep Maños i Frances Banach, mestres de cases, Anton Reguer, fuster, Geroni Bosch, serraller, i Jaume Danis, ferrer. Els diners, 1.201 lliures, 19 sous i 3 diners, els van rebre d' Andreu Massot, baró del Bollidor, en qualitat d' obrer i comissionat per la junta de la fàbrica de l'església. Arxiu Comarcal de Cervera (ACC), Fons Notarial. Manual de Josep Armengol i Perelló, 1776, abril, 27.

³ El 1776, en la mateixa operació de la construcció del cor al voltant de l'altar major, s'havia tapiat la cripta dedicada a la preciosa Sang de Crist. La cripta va ser edificada per Lluís Vilaplana, fill de Cervera i castlà de Copons i de Balsareny, i acabada pel seu hereu Antoni de Vilaplana, de la vila de Perpinyà, el 1588. En un principi es va pensar de destinar-la al culte del Santíssim Misteri, però es va decidir fer-ho al Crist de la Sang, que acompanyava els ajusticiats. S'hi complien les penitències públiques i canòniques. ACC, DALMASÉS I DE MASSOT, (F D) *Història de Cervera*. Cervera 1890.

⁴ Pel que fa a la localització de l'antiga capella del Santíssim, estava situada a l'indret on el Sr. Duran identifica com la capella de Corpus Cristi.

⁵ Probablement l'altar major estaria situat al mig del creuer, ja que a l'espai del capitell de cadascun dels quatre pilars hi ha esculpit el símbol de cada evangelista, de manera que, al·legòricament, la paraula de Déu escrita per ells confluiria en aquell punt i el retaule ocuparia un espai molt important, si hem de jutjar per les quatre imatges que d'ell van quedar en la nova composició.

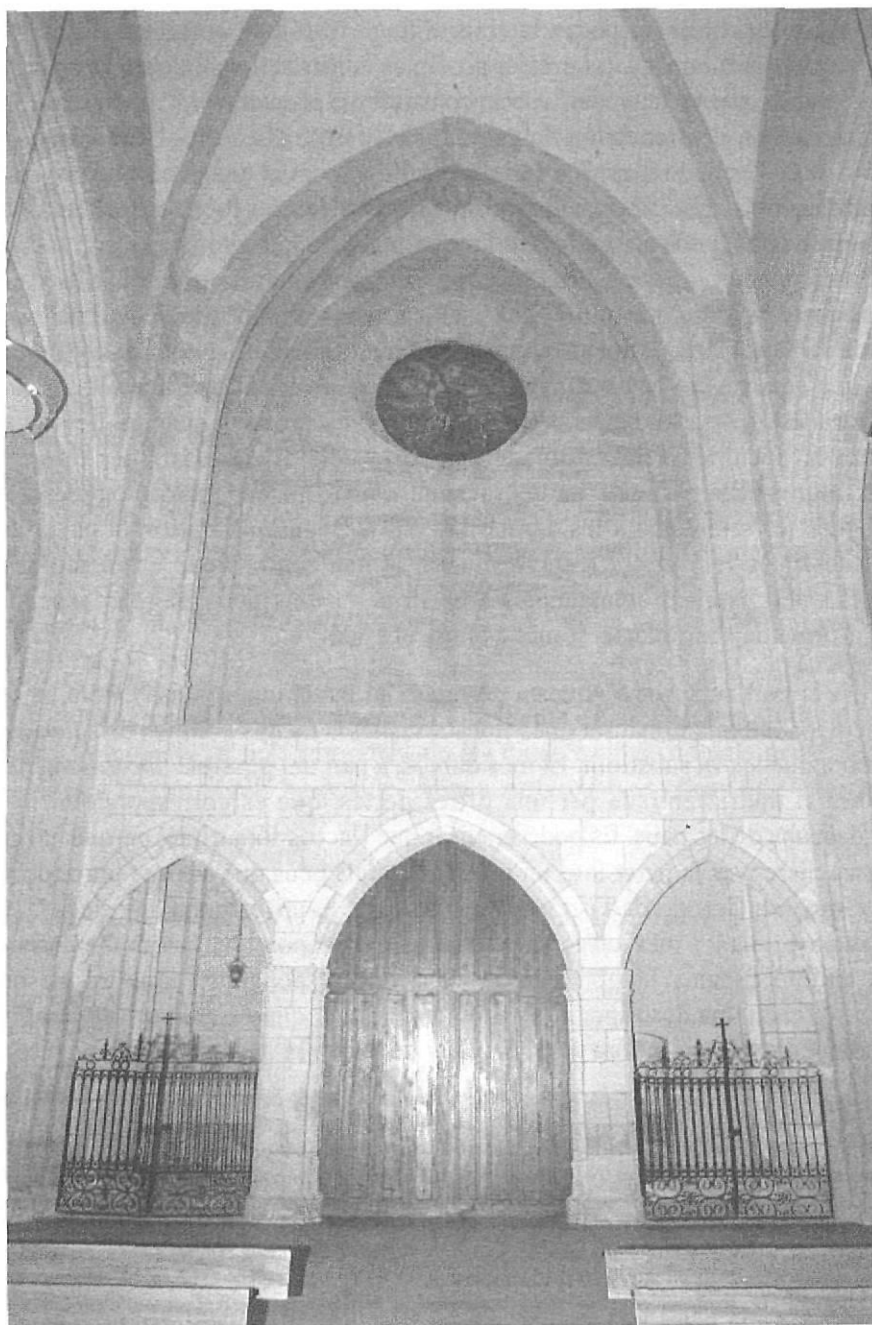
que no podia obrir les portes laterals al lloc acostumat, potser en part degut a l'orografia del terreny, o també a possibles construccions que no li permetien uns portals adients i, per tant, es van construir desplaçades, en l'eix longitudinal. La portalada dels peus deuria estructurar-se en tres carrers i dos cossos, tal com és en l'actualitat, però diferint el portal major del que hi ha avui en dia. Es podria pensar que tindria una portalada *abotzinada*, formada per una sèrie d'arquivoltes, però en un document que presenta Pere Verdés es contracta un pòrtic, així com unes escales d'accés i uns bancs laterals de pedra, la qual cosa ens porta a creure que tindria una estètica més semblant a la de l'actual portalada de Sant Martí, tenint en compte que les proporcions havien de ser diferents, ja que aquesta era la porta principal. Tampoc sé si, en cas de ser *abotzinada*, tindria estàtues a les seves petites columnes. És probable que no, perquè així com la documentació estudiada ens parla dels diners usats per treure les escultures de la part exterior del presbiteri, no trobo cap indicació precisa que pogués fer referència a les d'aquesta zona⁶. Quant a l'interior, hi havia unes petites naus rere el cor (estava situat a la nau central) que en el seu costat occidental estaven connectades amb la paret dels peus, segons especifica l'informe de l'arquitecte Tomàs Soler⁷, el 1806.

A la part superior d'aquesta portalada hi havia una rosassa⁸, com avui en dia, i als laterals hi hauria unes finestres, més o menys com les dissenyades a l'obra que les va substituir. El més dubtós, a part del possible *abotzinament*, és saber si tindria entrada per una o tres portes, que es correspondrien una a cadascuna de les naus. Es podria pensar que l'accés fóra triple, perquè tal com es va dissenyar la paret interior de l'àmbit dels peus que ara ens introdueix al cor superior (fotografia 1), dóna la sensació que és un testimoniatge de la façana desapareguda i, a més, un espai que tenia unes proporcions catedralícies hauria de tenir, per lògica, un portal d'entrada que correspongués a aquestes mesures. Amb tot, en una descripció de l'arquitecte Soler, que va acabar l'obra, només esmenta que aquesta fóra més senzilla que la que hi havia, però en cap cas diu

⁶ Més endavant ja explico que a l'últim període de reconstrucció de l'església no s'especifica amb detall la finalitat dels diners pagats en concepte d'obres de Santa Maria, exceptuant l'obra concreta que va realitzar sota la responsabilitat de l'arquitecte Thomàs Soler.

⁷ ACC, FD, 1807, «Legajo 2n. Propietats de l'obra. Varios acte. N. 98. És lo de la reedificació de l'església». Diu exactament: *declararon ser preciso demoler toda la nave principal y navecillas del trascoro, juntamente con las paredes de su frontis, que sostenian dichas navecillas...*

⁸ Pere Verdés parla del contracte per cobrir amb vitralls la *o* de damunt del portal major.

Fotografia 1- Porta principal des de l'interior. Triple arcada gòtica, on només la central és la porta d'accés, i cor elevat. (Fotografia: Jordi Prat).

que reduiria els accessos o que prescindiria de la decoració escultòrica⁹, i, per altra banda, quan els preveres diuen que no volen obrir una altra porta a la capçalera de la Parròquia, alguns expressen que si es fes afavoriria la promiscuïtat entre homes i dones, cosa que «*ja passa en la porta major*» (veure l'apartat "possible obertura..."), que suposo que es refereix a la dels peus i que, com és lògic, si n'hi haguessin dues més, no haurien posat sobre la taula aquest argument.

Pel que fa a les altres portes, la de Sant Martí podria ser que fos extreta de l'antic lloc que ocupava a l'edificar-se aquesta part de l'església¹⁰ en el moment de la seva construcció. En Pere Verdés constata, el 1401, l'edificació d'una «*arcada que devia de fer-se devers lo fossar*», que podria ser que es referís a l'arc exterior de la porta de Sant Martí¹¹, encara que Pere Beseran¹² opina que aquesta citació es pot atribuir al tram anterior a aquesta, situat dins del temple. L'espai era perfecte per obrir l'església al fossar i facilitar els enterraments, encara que fos un difícil lloc d'accés des dels carrers baixos pel gran desnivell que, per fer-lo accessible, hauria de comportar la realització d'una escalinata amb gran pendent, o d'un camí molt costerut per pujar-hi. Potser es va obrir no tant perquè era un pas a una zona molt poblada, enllaçada amb el camí reial - que comunicava Barcelona amb les terres de Lleida-, sinó simplement perquè hi havia terreny suficient per poder-hi col·locar el cementiri i es mantenia la simetria amb l'altra obertura lateral, que enllaçava amb la plaça Major. Allò que és difícil de saber, arqueològicament parlant, és on estaria situada aquesta porta fins aquell moment. Estèticament correspon al segle XIII, però probablement l'antic temple no ocuparia amb exactitud l'espai que ara ocupa Santa Maria, i algunes de les seves parts s'anirien desmuntant a mesura que el nou edifici s'anava construint¹³ (veure annex III).

⁹ ACC, FD, 1807, «Legajo 2n...»

¹⁰ És l'opinió de l'historiador Pere Beseran.

¹¹ En un altre apartat, diu l'historiador que el mestre de pedra Pere Perull havia de fer la *croerada devers lo fossar*, pel que es podria deduir que fóra possible que no tan sols estigués treballant en l'arc interior de l'església, sinó també en el pòrtic que dóna directament al fossar, però l'estil de treball és tan diferent que més aviat crec que també es refereix a la part de la nau lateral que hi ha immediatament davant d'aquest portal.

¹² BESERAN I RAMON, Pere, *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura II Santa Maria de Cervera*, Barcelona 2003.

¹³ En els treballs arqueològics duts a terme per Joan B. López i Melcion, en el sòl del davant i part de la sagristia, el 1990-92, es va trobar sota d'aquest darrer espai unes estructures que podrien ser part dels fonaments de l'antic temple, però que l'arqueòleg no s'atreveix a assegurar que ho siguin sense una prospecció més acurada de la zona.

2- Arc de l'antiga porta medieval que donava accés al temple pel portal de les Núvies. (Fotografia: Jordi Prat).

Quant a l'obertura més recent del portal del costat nord, substituiria l'original de la qual conserva l'arc apuntat, que està gairebé intacte damunt el sostre del segle XVIII (veure fotografia 2); a aquesta Duran i Sanpere li atribueix unes escultures, suposadament de Jordi de Déu (últim terç del segle XIV), i és fruit de l'expansió econòmica de la ciutat. El diner que es va moure a Cervera amb motiu de la construcció de la Universitat, va propiciar el moment oportú per canviar-la.

Hi havia hagut un altra obertura a la part de l'absis que correspon a la capella de Santa Anna, de la qual en queda l'arc apuntat, rebaixat i, a l'exterior, uns escuts en línia molt a prop d'on es col·locarien les portes¹⁴ (veure fotografies 3 i 4). Potser s'utilitzava com a porta d'accés al temple durant el segle XIV, en la primera fase de construcció. Es deuria tancar, com a molt tard, abans de construir l'última part de l'ajuntament, al segle XVIII, que havia d'allotjar les

¹⁴ Quan es van enderrocar les parets exteriors del que era el cambril de la Immaculada, per tal de separar-les de les de l'ajuntament, en els anys 80, van quedar al descobert les restes d'una escala que portava fins al *Comunidor* (torre situada a l'est del campanar, des d'on es beneïen els termes i s'espaventaven els temporals).

3- Interior de la capella de Santa Anna. Hi destaca l'arc que era l'antiga portalada i els espais tapiats que corresponen al cambril de la Verge. (Fotografia: Jordi Prat).

4- Exterior de la capella de Santa Anna. Es nota l'arc d'entrada i un dels accessos tapiats del cambril, així com els escuts gravats a la paret. (Fotografia: Jordi Prat).

presons, perquè fóra absolutament inaccessible, donat que aquestes s'edificaven just al seu davant¹⁵.

L'últim tram del creuer. Inici dels problemes

En un dels capítols de la tesi, Pere Verdés explica que a l'últim terç del segle XV es va contractar el mestre d'obres Joan Barrufet per cobrir diferents trams del temple, i un d'ells era la part immediata a la porta d'entrada dels peus de l'edifici; puntualitzant que el 4 de novembre de 1486, al llibre de consells municipals s'hi reflecteix una discussió sobre la manera en què aquell tècnic va acabar l'obra, ja que aquesta tenia «*la clau tova*» i, per tant, la cobertura no era tan segura com si fos «*closo*», perquè qualsevol moviment (*terratrèmol*) la podria fer baixar, a més que hi entrava massa «*claror i vent i pluja i broma*», elements que podien malmetre la volta i fer-la venir a terra. Especifica que els paers decideixen tancar la clau, però que davant les queixes de l'operari que protestava perquè no havia estat consultat, van deixar-ho tal com ell l'havia acabada.

Al no haver-hi cap explicació que aclareixi els termes *tova* i *closo*, ho he demanat a l'actual paleta que ha dut a terme les obres de restauració, en Joan Ramon Piqué, i em diu que consistia en un tancament de la volta on en lloc d'una clau de pedra es col·locava una bola de plom per facilitar l'assentament, per tal que si un dels pilars es mogué, no provoqués el trencament de l'estructura. Potser ja es veia la possibilitat que les bases de sustentació poguessin inclinar-se; el cas és que els vilatans no estaven convençuts que l'obra fos segura, i potser el temps els donaria la raó.

Per seguir el curs de les diferents vicissituds que es van produir fins a la reconstrucció de l'últim espai i del tancament dels peus, tal com avui en dia ho veiem, la millor font d'informació són els llibres de consells municipals, donat que el govern de la ciutat regia gairebé tots els esdeveniments socials de la comunitat certerina, incloent-hi la majoria de les actuacions religioses. Els altres documents vitals per tal d'estudiar els canvis realitzats durant els últims anys del segle XVIII i principi del XIX, seran els llibres de consells dels preveres

¹⁵ Ara es nota, a l'exterior, el lloc on s'havia situat l'antic cambril de la Verge i que amb la restauració de l'ajuntament, es va derruir.

i els de comptes dels obrers de la Parròquia, dipositats tots ells a l'Arxiu Comarcal de Cervera, tenint en compte que bastants documents formen part del llegat Dalmases.

Evidència de la ruïna de l'últim tram del temple

En una acta notarial de l'any 1755 es diu que a proposta del moviment que va fer un dels arcs diagonals de l'últim tram de volta (el 7 de setembre de 1755), els mestres d'obres Josep Reyt i Francesc Gaudier van examinar l'estructura d'aquesta part i van poder comprovar que la porta dels peus estava desplomada 1 pam i 3/4 de la seva vertical, i que els dos pilars més propers a ella ho estaven, l'un 2/4 i 1/2 de pam i l'altre 3/4 de pam. El document continua donant fe que després d'un terratrèmol (del 10 de novembre del mateix any), pràcticament no hi havia hagut cap variació, a menys que es tingués en compte la mica d'argamassa que va caure al terra «*de unas oberturas que tienen las bóvedas de dicha iglesia*¹⁶». Podria ser que aquests espais es referissin a la clau *tova*, però no la assenyalen directament com a causant dels problemes arquitectònics.

El 30 de gener de 1779¹⁷, Francesc Gaudier, prior de la confraria dels preveres, dita de Sant Nicolau, manifestava que «*atesa la urgència gravíssima de la ruïna que amenaça la paret principal de l'església i part de la volta...*», era convenient concedir les 400 lliures que demanava la junta d'obra de la Parròquia, una vegada fet públic l'informe de quatre mestres de cases sobre les mesures més urgents que s'haurien de prendre per tal de poder deturar el seu imminent enderroc.

Questionada entre els membres de la confraria de Sant Nicolau¹⁸ la manera com es podrien obtenir aquestes lliures, que haurien de servir per pal·liar els problemes més evidents de l'estructura del tram final del temple, es va decidir

¹⁶ ACC, Actes i negocis, 1755.

¹⁷ ACC, Llibres de Consells de Preveres (CP), 1784. juny, 7, foli (f.) 125.

¹⁸ ACC, CP, 1786, juny, 9, f. 187 v. Segons una sentència del dia 4 de maig de 1786, «*Manifestamos, pronunciamos y declaramos que la comunidad y confraria de S. Nicolás de la Iglesia Parroquial de Cervera, que al presente es un cuerpo solo, compuesto de lo que antes eran dos cuerpos de la misma iglesia, debe componerse del Cura Párroco de la Iglesia Parroquial de Cervera, de dos domeros, del sacristan, del organista, del cabiscob*», -que és qui té al seu càrrec la direcció del cant del cor-, «*de los 17 beneficiados, de los beneficiados resultantes de las uniones de los demás beneficios de la misma iglesia y de ocho originarios*

que s'extraurien dels fons dels capitals de renda lliure, i en cas que no n'hi hagués suficient, dels fons dels *esmerzors* (inversors) de la confraria.

El 7 de juny de 1784, es diu que s'han d'evitar les goteres i reparar allò que pot presentar perill, per tal que no caigui terra, guixots i pedres, com «*freqüentment*» cauen, i el 8 d'agost del mateix any¹⁹, els documents mencionen que una vegada examinades les voltes i parets pels obrers -després d'haver caigut, el dia abans, dos grans pedaços de pedra-, aquests dictaminen que l'església està amenaçant ruïna a la part de la volta del cor, al tram que dona al cementiri i, principalment, a la paret «*testera*»; al mateix temps adverteixen que pot caure tota l'estructura improvisadament o, si més no, les pedres que estan separades en la seva juntura.

Aquest fet es veu reflectit també al corresponent llibre d'actes del consistori²⁰, que a més dels perills apuntats, concreta que cadascuna de les pedres desplomades el 7 d'agost pesava dos quintars i que la gran sort va ser que caiguessin quan el temple estava buit; ara bé, mentre no es pogués restaurar com corresponia, apuntaven que per la responsabilitat que tenien com a govern de la ciutat de Cervera, vigilarien que cap dels seus veïns prengués mal; per tant, hi ha una gran quantitat de documentació que expressa les disputes entre els regidors i els clergues, perquè els primers proposaven, una i altra vegada, que, pel bé dels fidels, els cultes religiosos es duguessin a terme en qualsevol altra església que no fos la Parròquia, i els segons es negaven en rodó a abandonar el seu lloc habitual. Sovint s'intenta involucrar el bisbe de Solsona perquè actuï d'intermediari, però, amb tot, les discussions continuen al llarg dels anys, especialment quan s'apropen festes més destacades per a la ciutat. Els sacerdots tenen la seva pròpia opció: consideren que la capella dels Dolors té suficient capacitat per poder acollir el mateix nombre de fidels que qualsevol altra, i encara que està annexa a la Parròquia, al tenir l'entrada lluny dels llocs de perill és perfecta per al culte, i conseqüentment, no es necessita traslladar cap de les cerimònies religioses a qualsevol altre lloc²¹.

de la ciudad de Cervera y en su caso y lugar, de los dos pasioneros que se han de crear». Miró i Baldrich diu que n'eren membres automàtics els preveres fills de la vila, però que sovint es veu com aquells que no ho eren, també s'acceptaven i que per tant, podia considerar-se l'equivalent a la comunitat de preveres. «Una anàlisi històrico-social de confraries». *Palestra*, 7, Cervera.

¹⁹ ACC, CP, 1784, agost, 8, f. 139.

²⁰ ACC, Llibre de Consells Municipals (CM), 1784, agost, 11, f. 87.

²¹ ACC, CP, 1784, agost, 11, f. 139 v.

La comunitat de preveres també expressa que el trasllat dels serveis parroquials fóra molt difícil, perquè s'haurien de moure les fonts baptismals, la relíquia del Santíssim Misteri, tots els ornaments, els hàbits corals de tots els residents, les joies, el faristol gran, amb els corresponents llibres del cor, etc.; a més, remarcaven que en qualsevol lloc estaria lluny del rellotge i del campaner, i que per tant, no fóra fàcil començar puntualment les funcions religioses; també addueixen que s'havia de tenir en compte la dificultat de traslladar l'arxiu i l'oficina administrativa, ja que si es realitzés provocaria trastorns a les rendes i a la comptabilitat de les fundacions, sense perdre de vista la dificultat de donar sepultura als difunts, que en aquest temple no hi era perquè estava tocant al cementiri i, finalment, exposaven que els altres llocs que no amenaçaven ruïna eren segurs i que tenien suficient capacitat com per poder continuar exercint allí les funcions parroquials.²²

Com que aquestes disputes són estèrils pel que fa als problemes de restauració, arriba un moment -el 14 d'agost de 1784- en què el bisbe de Solsona proposa una comissió formada per dos membres escollits d'entre els preveres, dos d'entre els regidors de la Paeria i dos més d'entre els de la junta d'obres de la Parròquia²³, per poder tirar endavant les obres. Aquesta *junta*, que comença a funcionar als pocs dies de constituir-se, determina que el millor fóra el trasllat de la residència parroquial o bé a l'església de l'hospital o a la de Sant Carles²⁴, però no es fa res al respecte, com es pot constatar per les cartes que continuen arribant als capellans des de l'ajuntament en el sentit que el consistori assenyala que segons quines funcions religioses se celebrin en altres llocs, proposant sovint la propera església de Sant Domènec²⁵.

La postura dels preveres era tan ferma, que en una ocasió van estar disposats a cantar les matines i els altres actes religiosos gratuïtament, per tal que no els fessin traslladar, amenaçant que en cas que l'ajuntament manés que els músics que componien la capella no assistissin a dites funcions, prohibirien al mestre de capella que ni ell ni els escolans ni qualsevol altra veu, assistissin a les cerimònies proposades per la comissió municipal fora de la Parròquia²⁶.

²² ACC, CP, 1784, agost, 14, f. 141.

²³ ACC, CP, 1784, agost, 14, f. 141-142.

²⁴ ACC, CP, 1784, agost, 21, f. 143.

²⁵ ACC, CP, 1784, desembre, 3, f. 152.

²⁶ ACC, CP, 1784, desembre, 6, f. 153.

Com que cap de les dues institucions estava disposada a cedir en els seus plantejaments, els mateixos sacerdots van decidir exposar la qüestió al Sr. bisbe, qui els va respondre dient que els capellans no abandonessin l'església parroquial i que no assistissin comunitàriament a cap altra, sinó en els casos acostumats. Els primers dies de l'any 1785, l'ajuntament accepta que la prèdica de la butlla de la Santa Creuada es faci a la capella dels Dolors²⁷, i durant la Quaresma el consistori manifesta la seva preocupació perquè ha manat que els sermons es prediquessin a l'església dels dominics, la qual cosa pressuposava que la gent hauria de passar per davant de la porta principal de la Parròquia, amb el perill que això comportava²⁸.

La problemàtica de la restauració

La reconstrucció de les parts malmeses no es duu a terme fins a anys després d'haver-se evidenciat el perill de ruïna d'aquest espai. Són molts els problemes que s'han de resoldre, començant pels diners que costava l'import de l'obra que havia de realitzar-se, o el de determinar qui hauria de sufragar aquestes despeses, a més del de moure la capellania i traslladar la institució parroquial a un altre lloc per preservar la integritat física dels fidels.

Les solucions que es van apuntant davant de les diverses dificultats de tot ordre que es presenten, són sempre discutides, i els documents reflecteixen la virulència d'aquestes disputes entre els partidaris i els detractors de les diferents opcions.

El primer d'aquests problemes -l'econòmic- el trobem plantejat en una carta enviada el maig de 1784 pels obrers de Santa Maria a l'ajuntament, en la qual exposen que després d'haver ocorregut «*que caigué un pedaç de pedra mentre la comunitat cantava les maitines*» el primer de maig, i d'haver analitzat la situació, es necessitaven 5.000 lliures per poder refer les parts malmeses²⁹.

²⁷ ACC, CP, 1785, gener, 8, f. 159.

²⁸ ACC, CP, 1785, febrer, 8, f. 162.

²⁹ ACC, CP, 1784, maig, 25, f 47b, 48-49 v. El Llibre de Consells dels Preveres concreta que havia caigut de l'arc immediat a l'extrem del cor, i que l'hivern passat, l'aigua de la copiosa pluja, havia perjudicat molt la volta de l'església, havent-se produït goteres en aquest mateix lloc. A partir d'aquest fet van decidir el trasllat del gran faristol del cor a la capella del Santíssim Misteri, encara que indicaven que els oficis religiosos i els aniversaris es cantarien a l'altar major. 1784, maig, 1, f. 122 v.

Un regidor de l'ajuntament va suggerir que es podrien obtenir els diners d'un censal i que per tal de liquidar aquest, es podria carregar un terç més del pagament del cadastre. Aquesta proposta va originar una discussió al consistori entre els partidaris de convocar el poble per tal d'assabentar-lo de la determinació presa i els que opinaven que la mesura era tan «suau», que es feia innecessària aquesta citació³⁰.

Per la seva banda, els obrers de la junta comunicaven a l'ajuntament una sèrie de disposicions que ells consideraven convenients, especialment després de la caiguda del citat tros de pedra sobre el cor: en primer lloc, s'hauria de cobrar els censals que se'ls devien, cosa que en aquells moments contemplaven com a molt possible, ja que estava a prop el temps de la collita i el poble tindria més diners; que es demanessin al bisbe de Solsona 500 lliures de les monedes de la bossa dels vestiments, així com el permís per poder portar els materials en dies de festa; que tots els habitants de Cervera, inclosos els aforats (eclesiàstics, carcellers, gaudins -privilegiats- i acadèmics), fessin un dia de jova, repartida a poc a poc, a raó de quatre homes per dia. Es determinava que si algú no pogués fer el jornal, se l'obligués a enviar un jornalier, o a donar 6 sous; que la junta prengués un censal de 3.000 lliures, sense que el pagament del mateix perjudiqués l'obra que s'havia de fer, sinó que es carregués al pagament pels morts una quantitat igual a la qual es pagava en aquest concepte a la bossa de vestiments, de manera que tot quedés en l'esmentada bossa i que sortissin d'aquí els diners pel censal fins que aquest estigués liquidat; llavors finalitzaria aquesta despesa extraordinària³¹. També es va determinar que s'hauria de revisar el pagament dels albats perquè només cotitzaven dos sous sense diferència de classes.³²

L'agost del mateix any, els mestres d'obres, preocupats per la caiguda de les dues grans pedres perquè corresponien a un dels arcs principals de la volta (nota 20), expressaven que aquell fet certificava, una vegada més, la gravetat de la situació. En una carta enviada a l'ajuntament proposaven tancar els dos portals laterals de l'església, així com els altres passos de comunicació als llocs coberts per la volta defectuosa, perquè estaven plenament convençuts que

³⁰ACC, CM, 1784, maig, 25, f. 48 v.

³¹ACC, CM, 1784, maig, 22, f. 47 v.

³²Els albats eren els infants morts. Proposen que els generals paguessin 5 sous; els de vint i de quinze, 3 sous, i els de set, 2 sous...

en qualsevol moment podria desprendre's més material, ja que tant en la coberta de darrere el cor, com en la que estava al seu damunt, al costat que dona prop del cementiri, a més de la paret de la *testera*, el perill el veien tan evident, que no els estranyaria que qualsevol d'aquestes parts es desplomés de sobte.³³

És en aquests moments quan es proposa obrir, per primera vegada, una porta que doni a la plaça Major, on llavors hi havia instal·lada l'oficina del refresc, prop de la capella de Nostra Senyora de les Neus o del Coll (capella de Santa Anna), per tal que els feligresos poguessin assistir sense perill als oficis religiosos³⁴. Aquesta proposta era feta pel clergat.

Gairebé simultàniament, els comissionats suggereixen fer uns envans per tal de tancar l'espai perillós, i d'aquesta forma poder donar seguretat als fidels que continuen anant al temple, sempre i quan ho aprovés la majoria del poble i que, a més, aquest acceptés pagar les 350 lliures que costaria l'obra³⁵. Perquè tothom se n'assabentés es determina que la convocatòria a tots els caps de família es fes en diversos llocs de Cervera³⁶ i en diferents hores.

Efectivament, convocat el poble, per parlar d'aquesta necessitat de trobar els diners precisos, només 91 veïns van assistir a la reunió i es va decidir delegar en 16 persones perquè, representant la ciutat, es reunissin regularment amb la comissió i, pel que fa a les obres, es va acordar que seria més pràctic utilitzar els diners que costaria aixecar unes parets de tancament de la zona perillosa, per començar seriosament la restauració, que podria iniciar-se fent una cintra que subjectés part de l'estructura malmesa.³⁷

Com que els veïns de Cervera ja havien nomenat els 16 representants, se'ls demana la seva opinió sobre l'oportunitat d'aquestes obres, essent la seva resposta negativa, la qual cosa duu la comissió a proposar que les determinacions

³³ ACC, CM, 1784, agost, 2, f. 92.

³⁴ ACC, CM, 1784, agost, 14. Probablement voldrien aprofitar l'estructura que ja havia servit d'accés en altres moments.

³⁵ S'indiquen les seves mides: lateralment i en els arcs petits tindria 26 pams d'amplària per 52 pams d'alçària i 2 pams de gruix, arribant amb aquestes mesures fins a on es col·loquen els ornaments de vellut i al nivell dels pulpits, mentre que des d'aquí al final amidaria només 1 pam i 1/4; per altra banda, l'envà de l'arc central tindria 48 pams d'amplària per 98 d'alçària i 2 pams i mig de gruix fins al primer nivell, i d'aquí al naixement dels arcs, 2 pams, acabant amb 1 i mig al final.

³⁶ ACC, CM, 1784, agost, 22, f. 115 v. 116.

³⁷ ACC, CM, 1784, octubre, 31, f. 189.

que ella ha de prendre no hagin de ser ratificades ni censurades pels 16, optant només per l'obligatorietat de comunicar-les-hi.

Davant d'aquesta situació s'estudia formalment quina hauria de ser la tasca d'aquests delegats, apuntant que potser només haurien de preocupar-se de trobar els diners necessaris per a la realització de les obres³⁸; amb tot, la comissió arriba a la conclusió que la divisió entre la zona perillosa i la transitable es podria fer posant-hi fustes o bancs travessers i utilitzant per a les funcions religioses les capelles del Santíssim Misteri, la dels Dolors i la de la Comunió. També s'arriba a l'acord d'acceptar que aquells 16 delegats elegissin dos representants seus per debatre les qüestions conjuntament amb els 6 de la comissió, a més de considerar convenient elegir dos o tres mestres d'obres forasters per poder dictaminar sobre aquest tema sense passió, ja que els de Cervera estaven massa dividits i les discussions feien impossible poder avançar.

El bisbe de Solsona és consultat novament, aquest cop per resoldre la qüestió del finançament. Serà ell qui determinarà d'on s'hauran de treure els diners: la reparació del temple ha de córrer a càrrec dels mateixos que l'havien edificat, per tant, ha de ser el poble, els patrons de l'església, els perceptors dels delmes i no el rector o el clergat, que només hi cooperaran amb almoines a nivell particular, com a veïns que són de la ciutat³⁹.

A començament de l'estiu de l'any 1785, l'ajuntament envia una carta a la junta d'obres preguntant si el perill és realment tan evident com es dóna a entendre i la rèplica és que l'arquitecte que havia enviat el Real Acuerdo⁴⁰ no havia donat encara cap resposta⁴¹, però que ells, pel seu compte, creuen que continua havent-hi el mateix risc, encara que s'hagin mogut els bancs per posar-los travessers per tal d'impedir els pas pels llocs més perillosos⁴². En l'entretant, s'havia intentat mirar per on haurien de començar les tasques de

³⁸ ACC, CM, 1784, novembre, 3, f. 122-124.

³⁹ ACC, CM, 1784, octubre, 31, f. 190-191 v.

⁴⁰ El Real Acuerdo de Catalunya era la institució que aplegava les funcions del capità general i les de l'Audiència després de la guerra de Successió i que, per tant, representava el poder reial.

⁴¹ Aquesta resposta va arribar uns dies més tard, el 25 de juny del mateix any. S'adjuntava al dictamen els plànols corresponents. ACC, CM, 1785, juny, 25, f. 99 v. Havia estat la junta de l'obra qui havia demanat al Real Acuerdo un arquitecte perquè revisés l'estat de la Parròquia. ACC, FD, Caixa I, Santa Maria, 1785.

⁴² Efectivament, per pal·liar en la mesura que fos possible, les tensions entre ajuntament i Parròquia, el Real Acuerdo va enviar un arquitecte, Francesc Mestres, qui fa una descripció de l'obra a realitzar, enviant un plànol adjunt. ACC, FD, Caixa I, Santa Maria, 1785, juny, 18. L'informe tècnic va determinar que, realment, amenaçava ruïna i que hi havia autèntic perill per part dels feligresos si s'apropaven a segons quins

restauració. Entre les accions més immediates, es va proposar que un dels mestres d'obres fos pujat, dins d'una gàbia, fins al capdamunt de la volta que presentava ruïna, per tal de comprovar de prop l'estat en què aquesta es trobava i al mateix temps hauria d'aprofitar l'enlairament per fer caure aquelles pedres que comportessin més inseguretat⁴³, i així poder celebrar dignament la propera festa de Corpus.

Més endavant, l'agost de 1785, el Real Acuerdo els va enviar instruccions perquè li fos presentat un pla de finançament. Per a aquest fi es va determinar que es podrien utilitzar alguns fons i arbitris que s'obtenien de l'administració de les carnisseries, i un cens sobre els béns immobles de la mateixa església, i mentre aquestes mesures no fossin aprovades, i de manera provisional, es podria demanar un pagament setmanal obtingut dividint els veïns de la ciutat en cinc classes, segons el seu poder econòmic⁴⁴.

La qüestió de la seguretat tornarà a portar discussions i la resposta dels capellans serà, com era habitual, la d'utilitzar la porta de la capella dels Dolors, tant per a l'accés a l'església com per a la sortida de les processons⁴⁵.

Començament de l'obra. Les guerres amb França.

Encara que tant les institucions com els veïns de la ciutat estaven convençuts de la necessitat de restaurar la seva Parròquia, el problema fonamental era poder trobar els diners per començar seriosament l'obra, i ja hem vist que en cada moment crucial se suggereixen diversos sistemes per poder obtenir el numerari que es creia necessari. He de tornar a remetre'm, una vegada més, a la cronologia dels fets per tal d'analitzar la periodicitat de les diverses actuacions, així com el finançament que es va aprovar i l'impacte de les guerres amb França, que trasbalsen la vida social de Cervera i, consegüentment, ralenteixen el seu acabament.

Ilocs. ACC, CM, 1785, maig, 25, f. 91. Per una carta sense data que hi ha en el lligall 11, de la junta d'obra parroquial, dirigida a l'escultor Jaume Padró i als mestres de cases Joan Combella i Francesc Romeu, es dedueix que l'arquitecte del Real Acuerdo va manar fer una paret per tancar el cor i desfer l'arc toral fins al punt en què es trobava el trencament i tornar-lo a edificar, tancant-lo també, manifestant que per tot el volum d'obra que s'havia de desfer el temple no podia quedar servible durant els temps de la restauració. ACC, CP, s/d.

⁴³ ACC, CP, 1785, maig, 25, f. 163.

⁴⁴ ACC, FD, Caixa I, Santa Maria. ACC, FD, Caixa I, Santa Maria, 1785, agost, 3.

⁴⁵ ACC, CP, 1785, juliol, 2, f. 165.

L'ajuntament expressa sempre que no té ni una sola partida per dur a terme el finançament, i l'única solució que troba des d'un bon principi és la de convocar el veïnat per tal que contribueixi a pagar els costos, i també perquè doni la seva opinió sobre el mode que considera més apropiat per poder recollir el numerari suficient per tal de tirar endavant la reconstrucció. L'agost de 1785, un dels regidors proposa carregar, durant els treballs, 3 diners per cada lliura de carn que es ven a les carnisseries públiques, i 2 diners per lliura sobre les espelmes d'enceb, mentre durin els treballs⁴⁶.

El pla va ser aprovat el mes de febrer de 1786 i instaurat l'abril del mateix any⁴⁷. La protesta de la majoria dels veïns no es va fer esperar, perquè feia un any que havien manifestat que estaven disposats a traslladar materials amb els seus animals els dies de festa -per no patir perjudicis agrícoles-, però no a aportar diners, perquè no en tenien⁴⁸.

El 3 de setembre de 1786, Francesc Romeu, Francisco Gaudier i Joan Combelles, mestres de cases, van ser cridats per tal que donessin una mirada tècnica a la part ruïnosa de la Parròquia, a fi de descobrir si hi havia algun motiu pel qual es pogués témer una prompta ruïna. Després d'haver recorregut amb tota cura aquell espai, afirmen que no hi havia cap nou perill, ni cap nou moviment. Combelles, que havia tapiat 8 anys enrere una esquerdada en un arc apuntat, expressa que no s'havia mogut; per la seva part, Gaudier, que 30 anys enrere havia tapiat una altra esquerdada de la volta, tampoc hi veu cap canvi. Amb aquestes conclusions s'acorda que s'arreglin amb guix les esquerdes⁴⁹, però, el cas és que del 4 al 9 de setembre de 1786⁵⁰ es comencen a construir uns envans per tal de tapar els espais buits de l'arc toral i dels col·laterals de l'església⁵¹. L'any següent, es trasllada l'altar de les relíquies, que segurament estava als peus de la nau, perquè no es malmeti amb la humitat de les noves parets, i s'arregla la volta per la seva part exterior⁵².

Ara bé, sorprenentment, el 1788, en comptes d'utilitzar el capital disponible per tal d'arranjar d'una vegada per totes la part més malmesa, es va deter-

⁴⁶ ACC, CM, 1785, agost, 9 f. 132a-133.

⁴⁷ Id. 1786, abril, 26.

⁴⁸ Id. 1785, agost, 25.

⁴⁹ ACC, CP, junta d'obra, 1786, setembre, 3, lligall 11.

⁵⁰ ACC, obra de l'església de Santa Maria, 1786, setembre, 9.

⁵¹ Segons «*El legajo 2n. Propietats...*», aquestes dues parets s'havien fet per manament de l'arquitecte del Real Acuerdo.

⁵² ACC, obra de l'església de Santa Maria, 1787.

minar la construcció d'un nou retaule per al Santíssim Misteri⁵³, segons el model que els havia presentat l'escultor Jaume Padró, que estava duent a terme la decoració escultòrica de la Universitat⁵⁴.

Per fi, l'any 1792⁵⁵, la relació feta pels arquitectes Josep Agustoni⁵⁶ i Francesc Thomàs, el dia 28 de gener, possibilita organitzar el treball de l'obra, especificant que s'haurà de començar per la part de l'arxiu desfent la volta⁵⁷; amb tot, la comunitat va resoldre que com que aquesta operació fóra cosa de pocs dies, no es mouria del cor, manant també que quan es prediquessin els sermons de la Quaresma, no es treballés en aquella volta sinó en algun altre lloc⁵⁸. S'inicien els treballs el 16 de maig, segons el projecte de Josep Agustoni.

Aquest consistia a «retirar 5 pams las dos pilastras o columnas, que estan unidas a la paret del frontis i de la porta Major de dita Església, formant entre aquelles, a mode d'una mitja lluna i col·locar des d'allí lo cor, fent-se tras d'est un portal de perspectiva i en las parets immediatas a ditas dos columnas, dos portas i que esta resolució se participàs a su Il·lustríssima (al Sr. Bisbe), remetent-li al mateix temps la planta».⁵⁹ És, probablement, l'obra que amb poques variacions es va dur a terme. Separant les columnes de la paret d'obertura, s'engrandia l'espai, i recolzant en elles un arc de mig punt rebaixat, tenim la base de l'actual cor (alt); perquè suposo que *des d'allí* implica damunt seu, que és el projecte realitzat; les dues portes suposo que són les dues obertures laterals que flanquegen la porta d'accés al temple.

Josep de Nuix i de Perpiñá, veí de la ciutat, va ser la persona encarregada de presentar els plànols de la renovació de la Parròquia a la junta de comissió

⁵³ ACC, FM, Santíssim Misteri, 1788, novembre, 21. La junta del Santíssim Misteri demanava que el repartiment del cadastre que el rei havia concedit que no s'enviés a les arques de l'Estat, es pogués aplicar en la construcció del retaule, al menys la quantitat de 400 lliures.

⁵⁴ D'acord amb els plànols proposats, s'havia de realitzar amb jaspes de Tarragona i marbres i jaspes d'altres llocs del Principat. L'aprovació d'aquest treball escultòric va estar condicionada a què les noves juntes s'obliguessin a continuar la contracta de l'obra, la qual cosa suposava que durant un temps gairebé tots els diners s'haurien d'emprar per al mateix concepte.

⁵⁵ ACC, CP, 1792, gener, 30, f. 313.

⁵⁶ Pere Agustoni havia estat contractat el 1787 per posar els estucs en la volta del presbiteri del paranimf de la Universitat cerverina. B. CUNÉ i M. T. SALAT, *La Universitat de Cervera*. Tàrraga, 1994; amb tota probabilitat Josep Agustoni deuria ser un parent seu.

⁵⁷ L'arxiu era a l'interior del temple, damunt de la porta de Sant Martí. Com que el projecte d'aquest arquitecte incloïa el canvi del cor, que estava unit a la paret frontal, el bisbe de Solsona demana que sigui la comunitat qui determini la realització de l'obra. 1792, maig, 20. Extret del «Legajo 2n. Propietats...»

⁵⁸ ACC, CP, 1792, febrer, 24, f. 313 v.

⁵⁹ ACC, CP, 1792, maig, 19, f. 316 v.

d'arquitectura de la Real Academia de San Fernando, per tal de poder obtenir la seva aprovació formal, que finalment li va ser denegada perquè hi faltava l'alçat i l'explicació de quin mètode s'utilitzaria per encaixar la part antiga amb la que llavors es volia construir⁶⁰. L'any següent, amb motiu d'haver-se declarat la guerra amb França, troben grans entrebancs per poder continuar, ja que es necessiten tots els diners possibles per a l'avituallament de les tropes. A aquest dispendi s'hi afegeix també un any de carestia de cereal. Per tal de no quedar totalment aturats, els obrers demanen treure diners de la *bossa de l'obra* -els destinats a vestiments-. Els capellans aproven aquesta mesura, indicant, que de totes maneres, s'ha de restar el denari suficient per a un «*tern negre*» que necessiten sense més demora⁶¹. L'aportació total és de 676 lliures i 2 diners.

Sembla ser que la part malmesa de la nau principal, conjuntament amb la paret dels peus, que aguantava les petites naus del rerecor, van ser demolides l'any 1792⁶².

El 1795, el corregidor de Cervera rep una carta del Real Acuerdo, en la qual se li notifica que aquesta institució havia nomenat Francesc Mestres com a arquitecte de Santa Maria, i que l'envia a Cervera per tal que es faci càrrec de l'estat en què es troba el temple i avaluï el tractament estructural que fóra convenient que s'hi apliqués, així com el total de diner que es necessitaria desemborsar per poder-ho posar en pràctica⁶³; però s'especifica també que aquestes accions es portaran en secret per tal que no siguin conegudes pels cerverins⁶⁴.

El 1797, es torna a reprendre la reedificació, però sense gaires mitjans, perquè el mateix bisbe de Solsona recomana que es facin els donatius necessaris al rei per tal d'ajudar-lo amb les despeses de guerra⁶⁵. A tal fi s'emet també un reial decret que obliga a la venda dels béns immobles de les obres pies (hospitals,

⁶⁰ RABASF: Iglesias Parroquiales (1790-1806), 1792, agost, 21, i Actas de las Juntas de la Comisión de Arquitectura de la Real Academia de San Fernando (1786-1905). Acta 92, pàg. 202, 1792, setembre, 13. Els plànols presentats eren el de la planta de tot el temple, realitzat per l'arquitecte Josep Agustoni (de qui es diu que és italià), i el corresponent al tram que s'havia d'arranjar, dibuixat per l'escultor Jaume Padró (informació aportada per la historiadora Maria Garganté).

⁶¹ ACC, CP, 1793, maig, 24, f. 1v.-2.

⁶² Veure l'historial de la reconstrucció en el «*Legajo 2n. Propietats...*»

⁶³ F. Mestres, el 1785, va considerar que, aprofitant la part caiguda, els costos serien de 10.000 lliures catalanes. Suggestia la col·locació de molts estreps, però, finalment, va argumentar que «*se debería demoler y reedificar de nuevo la pared y estribos del frente y las bóvedas y anchos*». Consultar «*Legajo 2n. Propietats...*»

⁶⁴ ACC, CM, 1795, març, 7, f. 22a.

cases de misericòrdia, expòsits, confraries, etc., a més de dues peces de terra d'una fundació per a una missa quotidiana a la Parròquia)⁶⁶. És a dir, una cosa són els projectes i una altra molt diferent, la realització urgent de l'obra, ja que aquesta queda interrompuda, primer per la guerra amb França i després per la guerra del Francès -dita també de la Independència-. Cervera, com les altres ciutats, havia de cooperar tant amb homes per a l'exèrcit com amb diners i espècies per a l'avituallament de les tropes. Aquestes despeses, conjuntament a la falta d'alguns braços per al treball de la terra, a més dels fruits que havien hagut de cedir, conformaven un panorama gens propici a la generositat que necessitava l'obra de la reedificació de l'església de Santa Maria⁶⁷.

Represa de l'obra

Una vegada acabat l'últim conflicte bèl·lic, es tornen a reprendre les obres. Quan es va tancar la Parròquia, el desembre de 1816, es va propagar el rumor que s'intentava destruir el cor situat a la nau central i derruir l'altar major, per tal de traslladar definitivament el cor al presbiteri⁶⁸.

Uns mesos més tard, els obrers de Santa Maria demanen a l'ajuntament poder obrir una porta a la baixada de la Cebollera, que facilités el trànsit de la gent, sense tenir l'incordi ni el perill de passar entremig de les bastides⁶⁹ de la portalada que s'estava restaurant; els documents esmenten que s'està edificant una porta exterior al mateix temps que l'altar major⁷⁰.

L'any següent, el 1817, amb motiu de tirar a terra la part malmesa de l'església, s'observa «*bastant temblor en lo cor, al donar les pedres en terra*»,

⁶⁵ ACC, CP, 1798, agost, 10, f. 68 v.

⁶⁶ ACC, CP, 1798, desembre, 7, f. 72 v.-74, FD, Santa Maria, Caixa III, 1800, juliol, 30: «*Poniéndose los productos de dichas ventas, así como los capitales de censos que se redimiesen pertenecientes a estos establecimientos y fundaciones, en la Caja de amortización bajo el interés anual de 3%... destinados al pago de las deudas de la corona*»

⁶⁷ No he trobat cap document en el qual s'esmenti que els francesos tinguessin res a veure amb la ruïna d'aquesta part del temple, tal com exposa RAZQUIN FRABREGAT, F. *L'església parroquial de Santa Maria de Cervera*. 1976.

⁶⁸ ACC, CP, 1816, setembre, 19, f. 730 v.

⁶⁹ ACC, obra de l'església de Santa Maria, 1816, desembre, 13.

⁷⁰ ACC, CP, 1816, desembre, 13, f. 732 v. FD, Santa Maria, Caixa II. Es diu, per part dels encarregats de la il·luminació, que l'obertura de la porta serà un desastre, perquè fins i tot llavors, que només hi havia un forat a la paret de la capella de Sant Isidre, passava tan aire que no es podia mantenir un correcte enllumenat. És curiós perquè és l'únic document que esmenta la realització d'aquesta obra i, per altra part, pel que es

cosa que representa un perill real per a aquells que estan en aquest espai, atès l'estat en què es troba la volta que hi ha al seu damunt, indicant que s'hauria de prendre la determinació de traslladar el cor a la capella del Santíssim Misteri o a la dels Dolors, mentre duri aquest perill⁷¹.

El 1818, tots els veïns de Cervera donen la seva conformitat per reedificar la part de l'església que encara roman derruïda. Per tal de recollir els diners necessaris, es va plantejar d'apartar un terç i mig del cadastre anual: «*un tanto de los comerciantes y menestrales y quatro jornales de todos los vecinos mayores de 14 años*»; alguns, però, van proposar establir 1/20 sobre tots els fruits que es recollien al terme, pretextant que s'havia d'acabar d'una vegada. Aquesta proposta va ser molt debatuda perquè suposava una gran despesa per als propietaris agrícoles, ja que alguns d'ells havien adquirit la terra per censos o bé les cultivaven a parts, però, sobretot, els perjudicava per les multiplicades contribucions i saqueigs que havien patit durant el temps de guerra. Es van arribar a fer 17 juntes presidides pel cavaller governador. En elles, tots aquells que protestaven, a més de ser anotats en una llista especial i haver d'emetre els vots en veu alta, sense cap tipus de llibertat, van ser acusats d'enemics de la reedificació del temple. Aquesta actitud va causar un descontentament generalitzat perquè, a més, els grans terratinents que no vivien a Cervera no van ser avisats, i dels 884 propietaris que van ser convocats en total, només 354 van emetre el seu vot positiu per aprovar aquell 1/20, i convencent els més necessitats amb l'argument que ells no haurien de contribuir. Els contraris a aquesta opció argumentaven que si des de feia 20 anys l'església estava en aquelles condicions i, a pesar de tot s'hi continuaven celebrant els oficis religiosos, l'acabament no devia de ser tan urgent⁷².

Aquesta queixa ens porta a considerar un dels conflictes més presents en tota la documentació consultada, és a dir, que si en un principi l'ajuntament estava realment preocupat pel perill que suposava que els veïns s'apropessin a les zones que amenaçaven ruïna, anys més tard, per pura inèrcia, es deuria continuar la celebració dels actes religiosos amb total normalitat, encara que aquests no es realitzessin a la nau principal, com ho demostra el fet que oradors especialitzats continuessin predicant els sermons a la Parròquia en dies

refereix a l'altar major, hi ha alguns documents que donen testimoni que aquesta estructura es va treure de nit el gener de 1821 (veure notes, 86 i 107), per tant, suposo que es refereix a la construcció del retaule.

⁷¹ ACC, CP, 1817, octubre, 3, f. 737 v.

⁷² ACC, obra de l'església de Santa Maria, 1819- febrer, 3.

especialment assenyalats⁷³.

Un problema adjunt es va presentar quan els veïns de Vergós es van negar a col·laborar perquè, encara que fossin ciutadans cerverins, deien que els saqueigs en temps de guerra els havien malmès de tal manera el seu propi temple, que havien d'emprar tots els esforços econòmics en la seva restauració. L'assumepte es va presentar a instàncies superiors⁷⁴.

Possible obertura d'una nova porta al presbiteri

Una documentació curiosa és la que aporta dades sobre les discussions que van haver-hi pel fet d'obrir o no una porta a la part del presbiteri de l'església, que donés un accés més segur als actes litúrgics que a pesar de les obres s'hi continuaven celebrant.

A principi de 1818, hi ha tant atur entre els veïns de Cervera que l'ajuntament considera que una manera de donar treball a la gent que n'hi manca fóra la d'obrir la porta de l'església per la baixada de la casa Gañet, conforme va proposar, en el seu moment, la junta encarregada de l'obra de reedificació, el 1816. S'exposa que no es va fer abans perquè qui l'obris s'havia de responsabilitzar de tapiar-la una vegada deixés de considerar-se necessària, però que si la pròpia junta es comprometia, es podria fer en aquell moment⁷⁵.

Per altra banda, havent-se assabentat el Sr. bisbe de les diligències fetes per tal d'obrir l'esmentada porta, demana que cadascun dels preveres doni la seva opinió, exposant els arguments a favor o en contra de la necessitat d'aquesta obra. El motiu oficial que s'al·legava era que la porta s'hauria d'obrir a la capçalera, a la capella de Sant Isidre, perquè es necessitava terreny⁷⁶ per muntar les bastides al voltant dels peus de l'església, i també per deixar-hi el material necessari, la qual cosa pràcticament inutilitzaria l'espai dels dos portals laterals.

⁷³ ACC, FD, Santa Maria, Caixa I. Es conserven agraïments de diferents predicadors des de final del s. XVIII fins a 1814.

⁷⁴ La relació de comptes de les obres de restauració té una partida del 21 de desembre de 1817, per «*los gastos de Coletes a Madrid pel pleit en lo Real Consell per les cases de Vergós.*» ACC, FD, Església de Santa Maria. Obres reedificació 1816- 1822.

⁷⁵ ACC, FM, CM, 1818, gener, 1.

⁷⁶ ACC, CP, 1818, febrer, 28, f. 741. Domingo Coletes, com a encarregat que era de l'obra de l'església, presentà als preveres una reclamació dels mestres d'obra i dels sobreestants, en la qual es demanava una part de terreny al voltant de les dues portes laterals de l'església.

Remarcaven que la porta del cementiri tenia d'amplària 11 pams i mig, dels quals la bastida n'ocuparia 6 i la resta s'utilitzaria per dipositar-hi els materials; quant al porticó de la part de la plaça, quedaria una de les portes totalment ocupada per la bastida, per maniobrar a l'obra i per a la resta de material.

Els inconvenients de l'obertura de la nova porta, s'especifica que són els següents: si s'obre, s'inutilitza en gran manera la millor i més retirada part de l'església, tant per fer els fidels les seves devotes oracions -especialment, havent-hi allí la capella de Santíssim Sagrament-, com per la gran multitud de misses fundades i celebradores dels altars del presbiteri; en segon lloc aquesta porta incomodarà els confessors i els mateixos penitents perquè, encara que es traslladessin dos dels confessionaris al presbiteri de Nostra Senyora dels Dolors, s'estaria amb una gran incomoditat per ser tan a prop del lloc de pas, on la gent hi deambula constantment, sobretot en dies de comunió general; per tant, provocaria un trastorn i confusió total; en tercer lloc, serà causa d'un gran corrent d'aire pel nombre de portes que té el temple; en quart lloc, s'incrementaran les despeses en cera, degut als aires; en cinquè, molestarà els fidels per l'excessiu soroll i les remors dels transeünts del carrer, com també es produirà enrenou per la proximitat de les presons que, fins i tot sense haver-hi porta, han incomodat sovint els feligresos, i per la qual cosa també havien de tenir en compte les fugides dels detinguts, que podrien arribar a convertir la Parròquia en una cova de malfactors contra els quals clama l'evangeli; en sisè lloc, l'obertura d'aquesta porta seria causa de moltes obscenitats, perquè quedaria en un lloc molt obscur, ja que si sense aquesta obra ja hi ha ocasió de cometre algunes impureses, especialment a la porta major, on hi ha el perill de topar-se homes i dones a l'entrada i l'eixida, en dies de gran concurrència, molt més perill hi hauria al passadís de la nova porta per haver de ser més estret i de més llargària que aquell.

La rèplica era que, pel que fa a l'aire, es pot dir que alguna vegada s'havia quedat el Santíssim sense llum quan es portava a algun malalt, perquè en dies de vent tant pot succeir a la plaça com en altres llocs de la ciutat. Tampoc el que pot dir-se d'alçar el vent les faldilles de les dones pot ser de gran força, perquè l'escala només tindria sis graons i no es podrien veure les cuixes de les senyores, a més que dit perill no podia comparar-se amb les indecències que es poden cometre; finalment, el que es diu que de l'aire del passadís, des de l'església a la plaça, és el mateix que al carreró de Matacapellans; en canvi, molts fidels deixen d'anar a l'església a l'hivern perquè es refreden i segurament aquesta entrada seria més útil als veïns que habiten a les cases baixes -com els del

carrer Barcelona i els del carrer Nou-. Quant al problema del consum de la cera, hauria de tenir fàcil solució tancant les altres portes d'entrada i deixant només aquella oberta. A més, si la Parròquia estava sola, podria ser fàcilment robada, però realment, hi ha menys perill amb quatre portes que amb tres? Tenien també en compte que es veuria l'entrada des de la plaça, on hi havia gent contínuament, cosa que no passava a la porta del cementiri. Si l'espai era massa fosc, es podia posar una llàntia a la capella de Santa Bàrbara, i, en últim terme, s'havia de tenir clar que aquesta obertura hauria de ser provisional, utilitzada només mentre duressin les obres.

Algunes respostes dels preveres eren realment curioses, com la d'aquell que argumentava la seva negativa dient que *«segons el finat doctor Oliver, el vent seré és molt saludable i s'ha de prendre amb la boca oberta, molt al contrari de la marinada, que bufa en l'altra part»*, i altres afegien que, en aquest lloc, hi arribarien no tan sols les marinades sinó també els llevants. Alguns creien que no hi hauria d'haver perill a la porta del cementiri, perquè quan es va desfer la paret no hi havia passat cap desgràcia.

Finalment, les votacions donen disset vots positius contra nou de negatius; per tant, la porta es considerada una obra necessària⁷⁷. Amb tot, el consistori no veu la qüestió gaire clara, perquè creu que seran més grans els inconvenients que els avantatges que se'n treurà, afegint als seus propis raonaments un memorial dels administradors de la il·luminació de la Verge, en el qual s'exposava que si s'obria la porta, ells no es podrien responsabilitzar de l'augment de despeses que l'enllumenat costaria, perquè els seus ingressos eren molt migrats. Finalment, es considera convenient demanar al Sr. bisbe que fes un decret en el sentit que no s'innovés res més del temple fins que no estigués acabada tota l'obra, ja que, en cas contrari, la gent podria sospitar que el 1/20 no estava ben invertit, perquè s'utilitzava en coses que no eren autènticament necessàries⁷⁸. Un altre argument que va pesar per no haver-la de realitzar va ser *«per haver-se fomentat entre els veïns un esperit de dissensió i discòrdia»*⁷⁹.

És difícil assegurar que finalment la porta s'executés: a banda de la queixa dels il·luminadors del temple i un petit retoc a la part dreta de la finestra de la

⁷⁷ ACC, CP, 1818, febrer, 18, f. 741-741 v. i febrer, 28, f. 741.

⁷⁸ ACC, FM, CM, 1818, febrer, 4.

⁷⁹ ACC, FD, Caixa I, Santa Maria, 1818.

capella de Sant Isidre (fotografia 5), no hi ha cap signe a la paret del presbiteri (a part de l'esmentada capella de Santa Anna) que ens pugui dur a pensar que s'hi hagués realitzat, perquè les filades de les pedres no perden la seva uniformitat en cap lloc. Finalment, la paret del fons de la capella de la girola que es troba situada immediatament al costat de la sagristia, és de totxo i recoberta amb guix, imitant, amb el ratllat corresponent, les pedres a les quals va substituir; també el quadrant de la volta que correspon a aquest mur està refet amb guix (fotografia 6), i així quan Tomàs Soler presenta el plànol de la restauració del temple, l'obvia. Si comparem aquest plànol amb el de la coberta dels goigs, es pot veure com podria formar part d'una sèrie d'estructures que estan relacionades amb la sagristia. Per altra banda, l'arquitecte Soler indica al plànol que és a la capella de Sant Isidre on es pot obrir la debatuda porta. (veure el plànol presentat per Ramon Xuclà).

Acabament de les obres

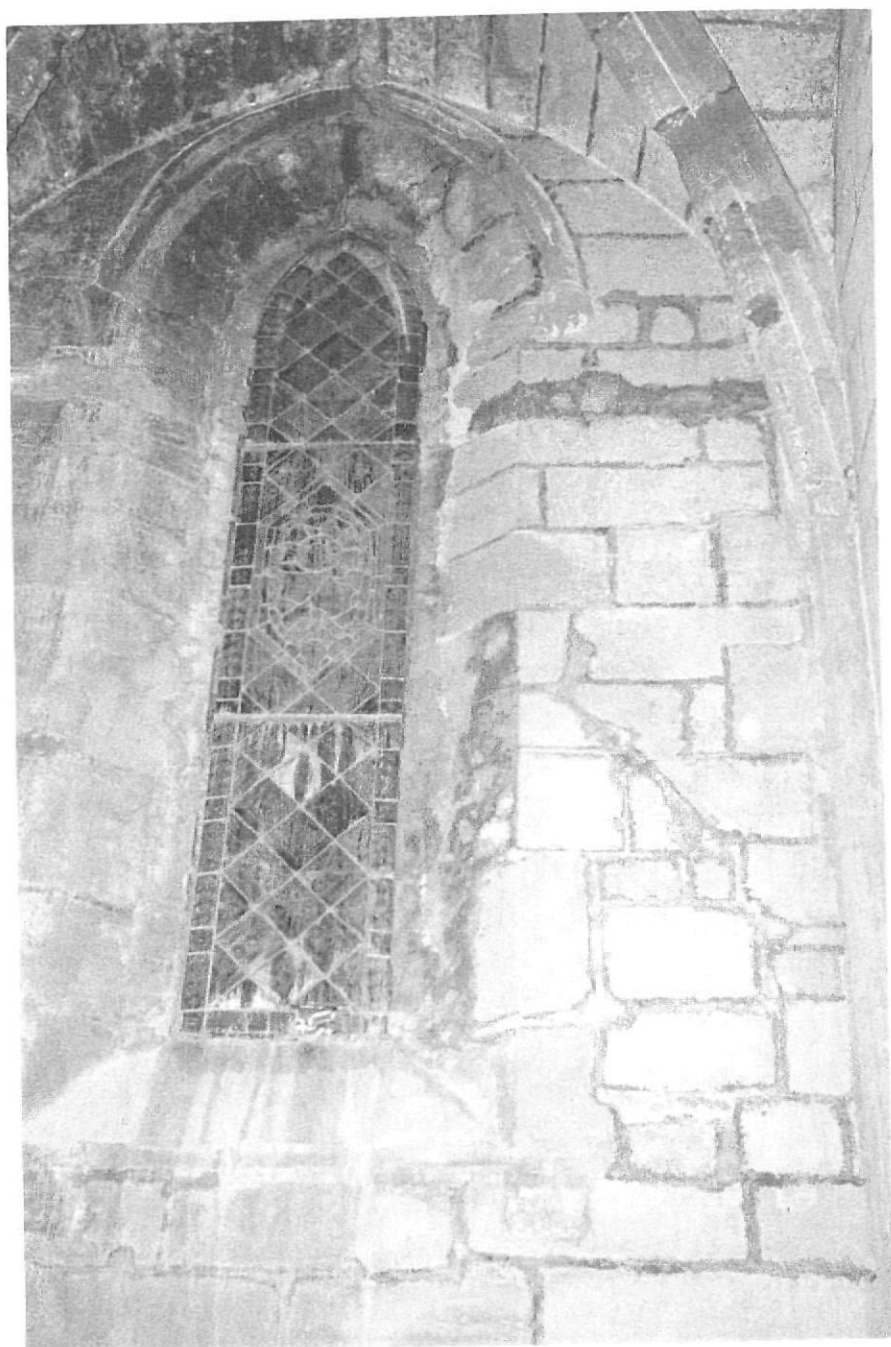
L'últim tram de la volta va començar a desfer-se a final de 1817⁸⁰, i el juliol de l'any següent se signa un concordat entre el gremi de Sant Nicolau i els pares dominics, per «*a major tranquil·litat, pau i unió entre les dues corporacions*». A final de mes ja s'havia realitzat el trasllat de la Parròquia a la seu de la veïna comunitat.

També va determinar el Sr. bisbe que, per a més seguretat, era convenient treure la relíquia del Santíssim Misteri i traslladar-la al convent de Sant Domènec. Davant de la nova situació, l'ajuntament demana que es determini quin lloc li correspondrà a la corporació municipal quan assisteixi als oficis religiosos en aquest convent. La comunitat de preveres li respon que, atès que la part del presbiteri s'utilitzarà com a cor, la millor posició serà l'entrada a la capella de Sant Tomàs, enfront de l'altar del Roser⁸¹.

Més endavant, a final de 1819, davant de la sospita d'un possible nou trasllat dels oficis parroquials, fra Vicens Parpà, superior de la comunitat de dominics,

⁸⁰ ACC, CP, 1817, octubre, 3, f. 737 v. Es menciona que com que comencen les obres per la part del cor, aquest espai es converteix en un lloc perillós, per la qual cosa hauran de traslladar-se o bé a la capella del Santíssim Misteri o bé a la de la Verge dels Dolors.

⁸¹ ACC, CP, 1818, agost, 13, f. 753.

5- Detall de la disposició irregular dels carreus del costat dret de la finestra. (Fotografia: Jordi Prat).

6- Capella de Santa Tecla. L'espai del fons, de totxo, marca un arc que era l'antic accés a la sagristia. (Fotografia: Jordi Prat).

concreta els costos que la seva comunitat ha hagut de suportar al tenir al convent les funcions específiques de la Parròquia, entre elles la reparació de l'orgue, ja que una cosa és utilitzar-lo només per als usos propis, i una altra molt diferent posar-lo al servei de tota la feligresia; també l'haver de recompondre les teules, degut a la mala col·locació de l'obra de l'espadanya, que es va fer per sostenir la campana, i recomana que no es traslladi en aquell moment al col·legi de Sant Carles, perquè suposaria incrementar les despeses⁸², mentre que els avantatges d'aquest possible trasllat no estaven gens clars.

Les obres continuen i es construeix un cor sobre l'entrada principal de Santa Maria⁸³. Per tal d'aconseguir els diners suficients per acabar, l'ajuntament proposa que s'hi inverteixin els fons del repartiment veïnal, que es va fer per obtenir del govern central la pròrroga de la gràcia del cadastre⁸⁴, i que s'obligui a pagar els morosos. Es decideix utilitzar els diners existents que ja s'havien cobrat⁸⁵; llavors, una nit, es tira a terra l'altar major⁸⁶ per traslladar-lo al presbiteri, a pesar del criteri majoritari en contra, i per tal de poder arranjar el temple d'una vegada, el marmessor Antoni Niubó⁸⁷ ofereix celebrar aniversaris, sempre que la comunitat doni 3/4 parts de l'almoïna per a les obres de l'església, i el mes de novembre de 1821, una anònima persona devota (les inicials de la qual eren M. R. S.) fa una donació de 2.000 lliures, amb la mateixa finalitat, a canvi de resar per a ella 40 aniversaris⁸⁸.

El maig de l'any 1821, els comptes per acabar definitivament l'obra que presenten l'escultor, l'arquitecte i el fuster pugen a 7.868 lliures i 6 sous⁸⁹, desglossats de la següent manera: escultura, 530 lliures; arquitectura, 6.533 lliures i 6 sous, i fusteria, 805 lliures.

Els arquitectes Tomàs Soler i Pau Viada -a les ordres del primer-, van dirigir

⁸² ACC, obra de l'església de Santa Maria, 1819, novembre, 10.

⁸³ ACC, CP, 1818, desembre, 20, f. 754 v.

⁸⁴ Des de l'inici de la construcció de la Universitat, els veïns de Cervera estaven exempts d'enviar el cadastre a Madrid, ja que una vegada fet el repartiment, els diners es quedaven a la ciutat per tal de pagar l'obra. Aquesta gràcia s'havia de demanar cada any i el ministeri corresponent anava concedint les pròrrogues. En aquest cas es volia utilitzar la pròrroga per a la reconstrucció de la Parròquia. En el «*Legajo 2n. Propietats...*» hi ha una sortida del 26 de novembre de 1820 per cobrir les despeses d'una representació enviada a la Diputació per «*lograr los diners de la gracia que se havian depositat per Cadastre*».

⁸⁵ ACC, FM, CM, 1820, desembre, 17 i 1821, febrer, 8.

⁸⁶ ACC, CP, 1821, gener, 11, f. 770.

⁸⁷ ACC, CP, 1821, novembre, 7, f. 773.

⁸⁸ ACC, CP, 1821, novembre, 18, f. 773-773 v. i FD, Santa Maria, Caixa II, 1821, setembre, 18.

⁸⁹ ACC, FM, CM, 1821, maig, 23.

l'acabament de la reconstrucció, edificant tot el frontis ogival i, per dissimular que s'havien utilitzat totxos i no pedra en part de la cobertura, es va encalçar tota la Parròquia⁹⁰.

Una vegada es veu ja la proximitat de l'acabament de les obres, es determina enderrocar l'habitació que el campaner tenia sobre les capelles i que impedia que els finestrals d'aquestes il·luminessin part del temple.⁹¹

Evolució de les obres finals de Santa Maria

Seguiment de l'activitat constructiva segons els comptes del llibre d'obres de Santa Maria

Els documents expliciten que, encara que fos molt preocupant l'estat de l'estructura de la part final del temple, en el període 1781-1788, s'anava treballant en altres llocs, com en la capella del Santíssim Misteri, o en el rerecor de l'altar major⁹²; també trobem als comptes del llibre d'obres de Santa Maria⁹³, les despeses que va comportar l'arranjament de la capella del Santíssim⁹⁴, o el diner esmerçat als tres vestiments de llana -llauna-, que també van ser necessaris

⁹⁰ Simultàniament es treballa en l'accés a la capella del Santíssim Misteri. L'ajuntament, a més d'amonestar els obrers que estaven duent a terme aquesta darrera obra, perquè no havia donat permís per continuar-la, advertia que els seus propòsits quant a l'estil que li estaven donant desmilloraria el conjunt interior del temple, afegint que es comunicaria al Sr. bisbe, però que de totes maneres tiressin a terra aquella façana i que en el seu lloc s'hi posés l'arc d'entrada conforme al de les altres capelles de l'església. Pocs dies més tard, arribava la resposta del Sr. bisbe per als administradors del Santíssim Misteri i se'ls hi demanava que fessin el portal de la capella d'acord amb els altres. ACC, FM, CM, 1821, abril, 11.

⁹¹ Com a contrapartida s'oferia l'edificació d'aquella en la mateixa casa consistorial, damunt de la sala de reunions i en la part contigua al campanar, de manera que a l'escriptura constaria que un dels espais es dividiria en dos cambres, deixant-hi una cuina, i als dos immediats se'ls afegiria un altre que estava al davant de la cuina, a més d'altres tres que s'utilitzarien per construir una sola habitació separada, a la qual s'hi entraria per les golfes i en aquesta última es deixaria la cuina que llavors tenia el campaner i, a més, se li afegiria un quarto. Acc, FM, CM, 1821, maig, 7.

⁹² Aquesta empresa ja havia estat contractada el 17 d'agost de 1775, però com que s'havia d'anar pagant l'obra feta, hi ha un pagament de 18 lliures, realitzat a Jaume Padró, el 27 d'octubre de 1782, que correspon a l'últim dels seus apòstols. ACC, CM, Llibre d'Obres de Santa Maria, 1781-1785.

⁹³ ACC, CM, Llibre d'Obres de Santa Maria, 1781-1785. Concretament, era 1 lliura per arreglar la volta del presbiteri del Santíssim Misteri, i 2 lliures per les teulades i el cimbori.

⁹⁴ El 1800, la junta d'obra està treballant en l'arranjament de la capella del Santíssim, on proposen fer una sagristia al seu darrera, per la qual cosa demanen 100 lliures, que els preveres aporten sense dilació; al mateix temps, l'ajuntament va proposar fer una escala de comunicació amb la Parròquia, perquè els dies de pluja i mal temps, els regidors poguessin passar-hi directament. ACC, CM, 1803, agost, 6.

en la mateixa. Es menciona igualment que es va haver de pagar per fer caure les estàtues de la paret de l'església, a la baixada de la Seboteria (a l'exterior del presbiteri), pel perill que el seu desgast comportava als vianants.

Hi ha un espai de temps durant el qual se'ns presenta un problema a l'hora de consultar els comptes dels llibres d'obres de Santa Maria, ja que segons qui sigui l'encarregat d'anotar les entrades i sortides de la comptabilitat, les anotacions són més o menys concises. Per exemple, durant el període que va des de 1781 a 1800, es precisen amb bastant claredat els conceptes pels quals s'han mogut els diners, encara que a vegades es donen quantitats pagades «*als Srs. Obrers*», sense especificar per a quina finalitat, i no es poden comptabilitzar com a treball exclusiu realitzat per a la restauració d'aquesta part de la Parròquia. Amb tot, a partir d'aquesta data, no és possible fer el seguiment, ni tan sols de les persones que han rebut els pagaments, perquè hi ha un encarregat de liquidar a tot el personal i l'únic que queda escrit és que se li ha donat al senyor Jaume Llobet, receptor, una certa quantitat de diners, per l'import dels rebuts que aquest presenta.⁹⁵ Més endavant, en el fons Dalmases, es troben totalment detallades cadascuna de les quantitats que es van utilitzar des de 1816 fins a 1822 per a l'acabament de l'obra⁹⁶, on es relacionen fins i tot les porcions de greix que es van necessitar per engrèixar les rodes dels carros que feien el transport, o l'aiguardent que es donava als carreters.

Entre 1785 i 1800 es va desfer la part del cor que estava recolzada a la paret del peus, es van obrar les parets per aïllar la part de l'església que amenaçava ruïna, es van tancar els espais dels arcs petits col·laterals a l'arc toral, es va refer la volta interior de damunt del cor, així com l'exterior, es va traslladar de lloc l'altar de les relíquies i, a més, es va arrencar l'herba d'una volta exterior que impedia l'escorreguda de les aigües, tapant els forats que havien obert les rels⁹⁷.

El 1790 es van reforçar les vidrieres velles i es va completar allò que faltava de les noves, es va construir el cor i es va arranjar el nou retaule de l'altar major, amb una imatge de l'Assumpta voltada d'àngels i serafins.

⁹⁵ ACC, FM, Llibre d'obres, 1785, 1786, 1787, 1788, 1789, 1790, 1791, 1792, 1793, 1794, 1795, 1796, 1798, 1797, 1799, 1800.

⁹⁶ ACC, FD, Caixa I. Església Santa Maria, Obres reedificació 1816-1822.

⁹⁷ ACC, FD, Caixa I. Església Santa Maria Obres reparació anys 1786-1787.

Abans d'iniciar-se els treballs definitius, van ser enviats dos arquitectes des de Barcelona per tal que analitzessin les obres que s'haurien de dur a terme, tant per a la reparació i reedificació de l'últim espai del temple, com també per continuar l'obra nova que havia estat iniciada. El càlcul que ells van realitzar es xifrava en un import de 45.306 lliures i 8 sous.

Per tal de poder aconseguir aquesta quantitat, l'abril de 1804 es va determinar que, en el termini de sis anys, s'hauria de:

- Imposar una contribució anual de 2.640 lliures, exigibles a tots els veïns segons la tributació que aquests feien pel cadastre, per raó dels seus béns.
- Que cadascun dels parroquians, des de l'edat de 14 anys en amunt, contribuís de tres en tres mesos amb un jornal, indicant que els més pobres els podrien treballar durant els dies de festa i que tots aquells que no ho volguessin fer personalment, haurien de donar 10 sous. Amb aquesta mesura es calculava treure unes 4.000 lliures anuals.
- Posar un sobrecàrrec d'un impost de 6 diners per lliura sobre el preu de venda de carn a la ciutat, imposició que aportaria 1.500 lliures.

Amb aquestes càrregues es calculava poder aconseguir unes 8.000 lliures, però el problema es va presentar quan el claustre de professors de la Universitat va aduir que essent ells i els estudiants uns consumidors habituals de carn -de les 2/3 parts de la carn comprada-, no era just que haguessin d'aportar aquests diners, donat que ja contribuïen en els seus llocs d'origen a les obres que es feien en llurs esglésies, i que, a més, ells pràcticament no utilitzaven els serveis eclesiàstics parroquials perquè tenien el seu propi lloc de culte -el paranimf universitari- i dos capellans que atendien les necessitats de la comunitat estudiantil, i que només els era precís acudir a Santa Maria per rebre la unció dels sants olis i el viàtic. També precisaven que si augmentaven les despeses dels estudiants, disminuiria encara més el nombre d'aquests en benefici d'altres llocs d'estudi i proposaven que, a l'igual que es feia en altres pobles, es podia «*imponer un nuevo derecho temporal, como un veinteno u otro semejante*»⁹⁸.

⁹⁸ ACC, FD, Caixa I, Santa Maria, 1807, «*Legajo 2n. Propietats...*»

El cert és que, tal com he esmentat, es va anular l'impost sobre la venda de carns, i en canvi es va aplicar aquest 1/20⁹⁹ sobre els fruits de la terra que, des de l'any 1816 fins al 1820¹⁰⁰ -els dos inclosos-, van suposar uns ingressos de 32.293 lliures, 14 sous i 5 diners. Es van recollir també 62 lliures i 10 sous en concepte de les multes que van haver de pagar tres pagesos que havien tret les garbes abans d'avintemar¹⁰¹.

La relació de les despeses gastades en el període 1816-1822, ens permet conèixer no tan sols el concepte dels diversos dispendis, sinó també el procés de reedificació¹⁰² que en aquesta documentació es reflecteix:

-El primer que va fer-se el mes de novembre de 1816 va ser netejar les sepultures (el 1806, abans de començar les grans obres, s'indica que s'hauria de tapiar la «*sepultura dels capellans*¹⁰³», a més de marcar la urgència de desocupar les altres sepultures del sòl de l'església). Segons l'arquitecte s'haurien de tapiar totes elles per construir-hi unes parets; el problema és que aquells dies feia molta calor per remoure les restes i, per altra part, tampoc tenien clar on les podrien posar; a més, prèviament, s'havia de fumigar tot l'espai, la qual cosa comportava el tancament de l'església¹⁰⁴; finalment s'acorda posar els cadàvers en alguna sepultura del fossar o en alguna altra del mateix temple on s'hagués extingit el llinatge de les famílies propietàries¹⁰⁵. Alhora es treballava per primer cop en la pedrera -durant les primeres sis setmanes-:

- El mes de desembre es van tapiar les sepultures, s'hi van fer parets i es van treure les ruïnes de la part devastada.

⁹⁹ El 1815 s'obté del rei l'aprovació per poder aplicar-lo, ACC, FD, Caixa I, Santa Maria, 1815.

¹⁰⁰ El Real Consejo de Castilla va autoritzar el cobrament del 1/20 només durant un quinquenni. ACC, FD, Caixa I, Santa Maria. Obres 1816-1829, s/d.

¹⁰¹ Al mateix temps, li van retornar al governador de la ciutat 36 lliures, 14 sous i 4 diners, que prèviament havia donat per a la fàbrica de l'església i que després va reclamar. ACC, FD, Caixa I, Santa Maria. Obres reedificació 1816-1822.

¹⁰² Francisco Janer era el tresorer dels cabals destinats a Santa Maria, nomenat pel Sr. governador com a comissionat que era de l'intendent provincial, i Domingo Coletes era prevere i beneficiat de l'església, i va ser l'encarregat de les obres i qui pagava les diferents factures. ACC, Fd, Esgl. Santa Maria. Obres reedificació 1816-1822.

¹⁰³ FM, Llibre d'Obres de Santa Maria, 1781-1785. Es paga a Anton Regué per fer una escala per poder escurar les sepultures, i a Llorens Bureu, pel treball de netejar les osseres i una sepultura. Ídem, 1799, gener, 21; és a dir, habitualment eren netejades per tal de mantenir unes bones condicions higièniques.

¹⁰⁴ La comunitat de preveres té permís del Sr. rector de poder residir al col·legi de Sant Carles mentre estigui la Parròquia tancada. ACC, CP, 1816, setembre, 14, f. 730 v.

¹⁰⁵ ACC, CP, 1816, setembre, 9, f. 730-730 v.

- L'11 de maig de 1817, s'obren les rases per als fonaments de la nova zona occidental, i el 18 es comencen a cimentar.
- Es compra una casa veïna de la Parròquia, perquè es considera que és absolutament necessària per a l'edificació¹⁰⁶.
- Es fa un reconeixement de les aigües del riu Ondara que es perden entre Sant Antolí i les posades de Cervera, per veure si podien ser aprofitades per a l'obra.
- El 14 de desembre de 1818, es comença a treballar la pedra, concretant les quantitats de la mateixa que s'ha de «buxardar», és a dir, treballar amb la buxarda (un tipus de maça), la que s'ha de fer a «bordo» (amb un altre mall), o la que s'ha d'afinar, repicar o fer-ne motllura.
- El novembre del mateix any es puja la llinda de la portalada.
- El maig de 1819, s'arrasa un bosc que va comprar l'obra de Santa Maria, per poder tenir bigues de pins i roures i altra fusta, així com també es comença a fer venir la pedra del Talladell.
- El juliol es comencen els arcs de les capelles.
- Es treballen les lloranques grans dels finestrals i les llores del mig de la rosassa del frontis.
- L'11 de març de 1821, es paga en concepte de pintar l'església, i el 25 del mateix mes, per desfer, durant la nit, l'altar major¹⁰⁷.
- A l'agost, l'escultor ja té acabades les claus dels arcs.

Més endavant es repassen els vitralls del temple i, finalment, el poble ajuda, del 22 al 27 d'octubre, a netejar tot l'espai. Com a compensació reben gratuïtament diferents quantitats de pa i aiguardent.

¹⁰⁶ Es curiós com s'especifica aquesta compra. Es paga per 93 pams i 3/4 de pam de sòl de la casa de Sebastià Martí, situada al davant del fossar, conjuntament amb la part corresponent de «*sostre, teulada i fusta*» de la mateixa i 767 pams de la casa principal contigua, del mateix propietari, i la part del «*sostre del primer, segon i tercer pis, teulades, bigues i demés fusta i fins al cel.*» ACC, FD, Caixa I. Església Santa Maria. Reedificació...

¹⁰⁷ Ja el 1767 els representants dels col·legis i gremis, i dels veïns de Cervera, demanaven que el fet de construir el cor al presbiteri no comportés tirar a terra l'altar major. ACC, FD, Caixa I, Santa Maria, 1767.

Quan el mes de novembre de 1821, per fi es van acabar totes les obres, l'ajuntament disposa que només es duquin a terme les celebracions eclesiàstiques, i que no es permeti qualsevol altra que comporti una diversió pública, perquè les ciutats de Barcelona i Tortosa, a més d'altres del territori espanyol, estaven afligides per malalties serioses, i Cervera no podia mostrar joia quan el cor dels seus germans estava ple de tristor.

L'administració econòmica

Els diferents documents ens parlen d'entrades de diners amb orígens diversos. Pere Verdés, al capítol corresponent de la seva tesi doctoral, explicita els mecanismes monetaris que feien possible la continuïtat de l'obra al llarg dels anys. Ell parla d'uns ingressos ordinaris que s'extreien de:

- Les deixes testamentàries.
- Del dret de les ànimes (la deixa era de 2 sous barcelonesos per lliura sobre misses, beneficis, òbits, aniversaris o altres causes pies).
- Profertes, que eren almoines que es comprometien a pagar els particulars per contribuir específicament a la construcció del temple.
- Els ingressos que es treien de la peixateria.
- Els diners de bans consignats a l'obreria (eren les multes que havien de pagar per tota una sèrie de conceptes, establerts pel municipi).
- Serveis que prestaven directament els vilatans.
- Venda de carners (sepultures).
- Venda de candeles per a l'església.
- El toc de les campanes.
- Assignació del censal de la Caritat.
- Diners de la caixa central del municipi.
- L'endeutament a curt i llarg termini.

Durant el segle XVIII i principi del XIX, no he trobat una regulació tan exacta i precisa del finançament de l'església, però, en canvi, l'origen era molt semblant. La documentació analitzada ens dona uns ingressos que provenien de l'arrendament de les terres que havia anat rebent la Parròquia per les deixes testamentàries; de la bossa de vestiments, on normalment es dipositaven els diners quan els fidels demanaven que es resessin misses per a alguna intenció concreta i sobretot per als difunts -d'aquí es pagaven totes les despeses relacionades amb el culte de l'església, incloent en aquest concepte la revisió

de les aportacions que es feien pels albats-; del fet de deixar escombrar la plaça Major durant el període d'un any; del cobrament dels censals; de la confraria de la Minerva¹⁰⁸; del dret del peix corresponent a l'obra; del treball de jova; per fer tocar les campanes; de les rendes de les fundacions per dir misses, i dels donatius de particulars. Els impostos indirectes (sobre la carn i les espelmes) i, en l'últim moment, 1/20 sobre els fruits recollits al terme, van ser les altres categories que van possibilitar la recaptació dels ingressos necessaris. Per tant, el que sí queda clar és que va ser el poble qui va suportar les despeses, i ja s'ha vist que les discussions eren constants en cada ocasió que s'havien d'aportar els diners directament.

Hem d'afegir la possibilitat d'utilitzar part del cadastre per a la mateixa finalitat, perquè s'ha de tenir en compte que aquest impost, encara que es recollia com es feia a la resta de l'Estat, a Cervera no es remetia a Madrid, perquè des de la primera disposició de Felip V, que permetia als cerverins que els diners obtinguts es poguessin utilitzar per a la construcció de l'edifici universitari, anualment el municipi anava demanant la seva exempció per dedicar-lo a la mateixa finalitat. Alguns regidors apuntaven la possibilitat de servir-se d'aquests diners per a la restauració de la part malmesa de Santa Maria.

Pere Verdés ens parla també de la fundació de *L'obra de Santa Maria* com a institució creada el 1306, que tenia com a finalitat la direcció del treball de construcció, la percepció de recursos i l'administració d'aquests diners. Al segle XVIII, continuem trobant la seva permanència, així com el nomenament anual que es feia, per part del municipi, dels *obriers de l'església parroquial* com a ofici subaltern, supervisat pels regidors. Amb tot, l'obra era controlada pel Real Acuerdo, qui aprovava els projectes i nomenava els arquitectes, tenint en compte que, des de l'any 1786, es crea la comissió d'arquitectura de la Real Academia de San Fernando, que pretenia controlar tots els projectes arquitectònics dels grans edificis de l'Estat espanyol.

¹⁰⁸ Eren els actes religiosos que realitzava l'arxiconfraria del Santíssim Sagrament i que normalment consistia en la funció eucarística amb missa solemne, exposició del Santíssim i processó amb la custòdia que s'acostumava a fer cada tercer diumenge de mes. El nom ve donat de l'església romana de Santa Maria sopra Minerva, que és el lloc on es va instituir aquesta arxiconfraria.

Conclusions

Des de la primera notícia que fa referència al mal estat de la volta del cor - que estava allotjat a l'espai central, inclòs l'últim tram de les voltes del temple i de la paret d'entrada a l'església pels peus, el 1755, fins a la seva total restauració, el 1821, passen 66 anys, en el transcurs dels quals els documents mostren que, a pesar que l'entrada dels peus havia de ser una part molt important de l'església, no es van bolcar en aquest fi tots els esforços monetaris, sinó que també es va treballar en la capella del Santíssim Misteri, en la del Santíssim, en l'altar major, en el rerecor i en obres menors.

També és curiós comprovar la tenacitat amb què els preveres manifesten, des de l'inici del problema, la seva voluntat de no traslladar els serveis parroquials a cap altra església, mentre l'ajuntament exposa la seva preocupació vers la seguretat dels feligresos. Els documents expliciten que eren els capellans qui van aconseguir els seus propòsits, ja que només es van traslladar a l'església dels dominics quan realment les obres no permetien realitzar cap cerimònia religiosa a Santa Maria, l'estiu de 1818.

Per la seva part, el bisbe de Solsona pren protagonisme defensant els sacerdots, al mateix temps que apunta possibles solucions cada vegada que hi ha un gran entrebanc, de manera que va ser ell qui va proposar formar la comissió que estudiés l'estat de la qüestió i les possibles opcions, i qui va determinar també que havia de ser el poble qui pagués totes les despeses de reconstrucció del temple, argumentant que «qui havia sufragat les despeses de l'edificació, havia de responsabilitzar-se també de la seva reconstrucció».

Els veïns de Cervera, sobre els quals, efectivament, recaurà el pes monetari de les obres, nomenen 16 representants perquè es manifestin en nom seu, però el seu poder de decisió és tan migrat, que han d'acceptar les disposicions que els organismes relacionats amb aquest cas prenen per ells, -especialment el consistori-; per tant, hauran de tolerar que la suma més important del cost final de l'obra es financii amb el 1/20 dels guanys dels fruits de la terra.

Els escrits palesen el control i la centralització de l'administració borbònica, ja que el Real Acuerdo envia els seus arquitectes en diferents ocasions per poder determinar l'estat precís del temple i donar la seva opinió quant al control de la restauració de les parts malmeses -que es manifesta amb el nomenament d'un professional responsable-; però també pren l'obligació de presentar els plànols dels projectes a la Real Academia de San Fernando.

Les guerres amb França, que van interrompre les obres, van propiciar que no tan sols es gastessin els diners estalviats per poder continuar la restauració, sinó que es venguessin els béns immobles de les obres pies, per tal de cooperar com a ciutat en l'avituallament de les tropes.

El 1784 trobem documentació respecte a la necessitat de l'obertura d'una porta al capçal de l'església, però no és fins al 1816 que no es mostra un interès real per aquesta obra, a fi de facilitar l'entrada al temple dels feligresos, sense que aquests haguessin de patir cap perill. Llavors es concreta la possibilitat d'obrir-la a la capella de la Verge de les Neus o del Coll, que estava situada al segon espai, a partir de l'escala que porta al campanar, i donava la volta a l'altar major –la qual Duran i Sanpere¹⁰⁹ identifica com capella de Santa Anna–. En aquest punt, avui en dia es pot veure com es va cobrir el vitrall primitiu i com hi ha dues petites obertures a ras de terra, tapiades, així com un gran arc –de paret a paret– inserit al mur, que és realment una porta cegada. Aquest fet ens podria portar a pensar que definitivament s'hauria obrat en aquest àmbit, tal com es manifesta que es volia fer al document del 13 de desembre de 1816; però la documentació de 1818 especifica que aquesta obra no s'havia dut a terme en aquesta zona. La capella que va sofrir transformacions va ser la que hi ha a la girola al costat de la sagristia, on la paret del fons i el quadrant de volta que li corresponen són obrats amb totxo i guix, però al plànol que Ramon Xuclà conserva de principi del segle XIX, aquest espai no està marcat perquè formaria part de la sagristia, mentre que el mateix document assenyala la capella de Sant Isidre com l'apropiada per a aquella obertura; ara bé, encara que al seu interior es nota una petita part retocada en un dels laterals del finestral (fot. 5), a l'exterior les capelles de l'absis presenten una gran uniformitat, tant en la factura com en el desgast, sense mostra de modificacions diferenciades –exceptuant la de Santa Anna–.

Per altra banda, al dossier que sobre els robatoris del Santíssim Misteri va documentar Ramon M. Xuclà (*Segarra actualitat*, 2002), diu que el mossèn que va descobrir el furt havia entrat per la *porta oriental*, i al plànol que aporta es veu la capella de Corpus Christi amb la paret del fons sense mur i connectada a un carreró -avui en dia cegat-. La sostracció de les relíquies va tenir lloc el 14 de gener de 1915; amb tot, la paret d'aquesta capella no presenta cap tipus d'alteració.

¹⁰⁹ A. DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera*, Tàrraga, 1972, làm. XXXVI.

Per tant, en primer lloc, documentalment és difícil de comprovar la realització d'aquesta obra, donat que des de 1820 a 1823 (Trienni Liberal) no es guarda cap acta municipal, que és on podríem trobar la documentació corresponent si l'empresa va ser controlada per l'ajuntament. En segon terme, podem afirmar que, d'haver-se realitzat, no hauria estat finançada per l'obra de Santa Maria, perquè no hi ha cap partida assignada a aquest concepte, i, finalment, arqueològicament l'única porta que hi havia hagut era a la capella de Santa Anna, que mostra en el seu mur, l'arc d'accés; per tant, aquesta és l'única porta oberta; ara bé, va ser obrada en l'època que estem estudiant? El cert és que dóna a la part de l'ajuntament que va ser edificada com a presó i, per lògica, hauria de ser anterior al segle XVIII, que és quan aquesta es va edificar. És possible que fos l'entrada utilitzada en els primers temps del temple (segles XIV-XV?).

Un altre punt no gaire aclarit és quina va ser la causa principal de la desfeta que estem estudiant; per una part, en el seu moment els feligresos es van queixar de la *clau tova* que s'havia construït en aquest últim tram, però també els pilars que suportaven la volta continuen inclinats avui en dia; per això se sospita que més que per la cobertura, podria haver caigut perquè aquest tram estigués mal cimentat, o potser hi van contribuir tant una cosa com l'altra. De fet, les referències clares a les possibles causes de la fallida d'aquest espai, no es concreten documentalment fins a arribar a l'informe de l'arquitecte que va finalitzar la reconstrucció, i on s'especifica que fóra degut a la manera d'obrar dels antics constructors, que omplien el damunt de les voltes de terra fins a donar-li la forma de les dues vessants, al damunt de la qual col·locaven les lloses de pedra que eren la coberta de l'edifici¹¹⁰, provocant que aquelles haguessin de suportar un pes que per la seva estructura no els corresponia. Així mateix, al citat document es planteja que el problema del desviament de les columnes podia ser degut a les excavacions que es feien per construir les diverses sepultures, la qual cosa deixava sense el suficient suport les bases d'aquests elements de sustentació.

Quant a les modificacions realitzades a la capella de Santa Anna, són degudes al tancament dels espais que s'utilitzaven per a la veneració de la verge del Coll de les Savines i, posteriorment, de la Immaculada; els laterals foren els accessos per pujar i baixar, i el central el lloc on estava col·locada la imatge.

¹¹⁰ ACC. FD. 1807 «Legajo 2n...» L'arquitecte referit és Tomàs Solé.

L'arc podria ser l'antic accés que hi hauria hagut abans del segle XVIII per aquest lloc.

Quan decididament s'inicien les obres finals, s'aprofita el tancament de la Parròquia per traslladar de manera definitiva el cor -que era a la nau central del temple-, al presbiteri, on ja deuria estar projectat que s'hi establís des de la realització de l'estructura arquitectònica del rerecor, però el canvi no s'hauria realitzat fins aquest moment per por a l'opinió contrària del poble i d'alguns dels preveres¹¹¹. També va ser enderrocat durant la nit -per fugir de les possibles pressions dels ciutadans, que eren totalment contraris a aquest canvi- l'altar major, que havia estat consagrat el 1603, substituint-lo per una composició d'estil corinti coronada per la verge Assumpta, i que conservava de l'antic retaule les imatges de Moisès, Melquisedec, Aaron i Elies¹¹².

Els treballs que s'han dut a terme últimament per arranjar el terra de l'església, han posat en evidència que totes les sepultures allotjades al sòl d'aquesta part renovada estaven buides, fet que corrobora la documentació analitzada, ja que ens permet conèixer que les obres de principi del segle XIX són el motiu d'aquest buidatge. Tanmateix ens donen l'explicació de l'enguixat total del temple -que es va treure en part a mitjan segle XX, quan era rector de Cervera mossèn Ramon Rota Canal-, ja que l'interior va ser emblanquinat perquè no es veiés el contrast entre les zones treballades amb pedra i el darrer tram de la volta, reconstruït amb totxo i acabat amb guix.

Una vegada netes les parets, es pot constatar arquitectònicament que el campanar va aixecar-se mentre s'estava acabant el braç dret del creuer, perquè les filades presenten una absoluta regularitat i en cap lloc es nota el possible inici d'uns vitralls -bessons als de l'altre costat-, que per lògica constructiva hi hauria d'haver. També es nota on va acabar-se la primera fase constructiva, just al final del creuer, així com l'afegit del portal de Sant Martí -sense que enlloc hi hagi un possible espai d'on aquest hagués pogut arrencar-se-. És curiós com

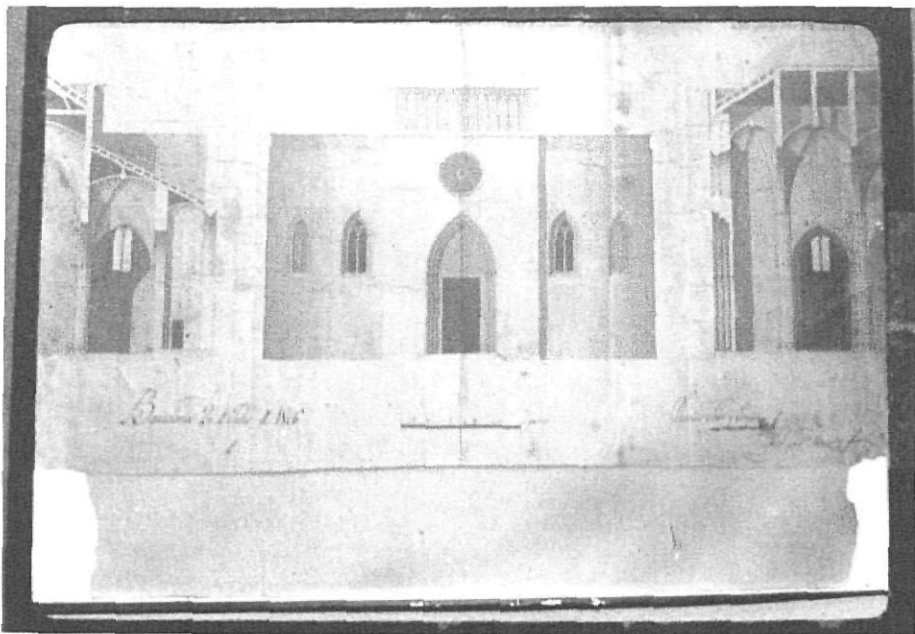
¹¹¹ Ja el 1767, els col·legis, gremis i veïns de la ciutat demanen que no es tiri a terra l'altar per fer el cor al presbiteri. El cor era probablement de 1445, quan segons la documentació recollida per Fausto Dalmasas, es demana que s'adobi el cor alt o que si el Consell ho acorda, es construeixi el cor baix. El 1606, es col·loca una tribuna de fusta al seu damunt per poder allotjar a més feligresos. El 1757 els obrers seglars manifesten la urgent necessitat d'ampliar l'església i, per tant, de traslladar el cor, adduint els inconvenients que comportaven als preveres, que hi hagués gent al seu damunt, perquè a vegades queia pols, saliva i fins i tot pixats. El 1760 es treuen les tribunes, però quan és l'hora del trasllat definitiu, són els mateixos preveres els que s'hi oposen (el 1777). ACC, FD, caixa 1. El cor.

¹¹² DALMESSES I MASSOT, F. *Guia histórico-descriptiva de Cervera* Cervera, 1890. pàg.122.

la marca de l'acabament de la primera fase constructiva, que es nota per la juntura dels carreus, no arriba fins al terra, amb la qual cosa es pot confirmar allò que la documentació ja apuntava¹¹³, és a dir, que en un primer moment es marcaria, fins a una alçada d'aproximadament un metre, tot el perímetre del temple, i que més endavant, a mesura que hi havia diners per finançar-la, s'anava continuant l'obra. Aquest fet ens porta a qüestionar-nos si realment la portalada nord contenia escultures de Jordi de Déu, perquè aquest espai probablement no fóra construït fins al segle XV¹¹⁴ (veure annexos III i IV i fotografia 2).

Igualment es fan visibles les claus de ciment de la girola del presbiteri.

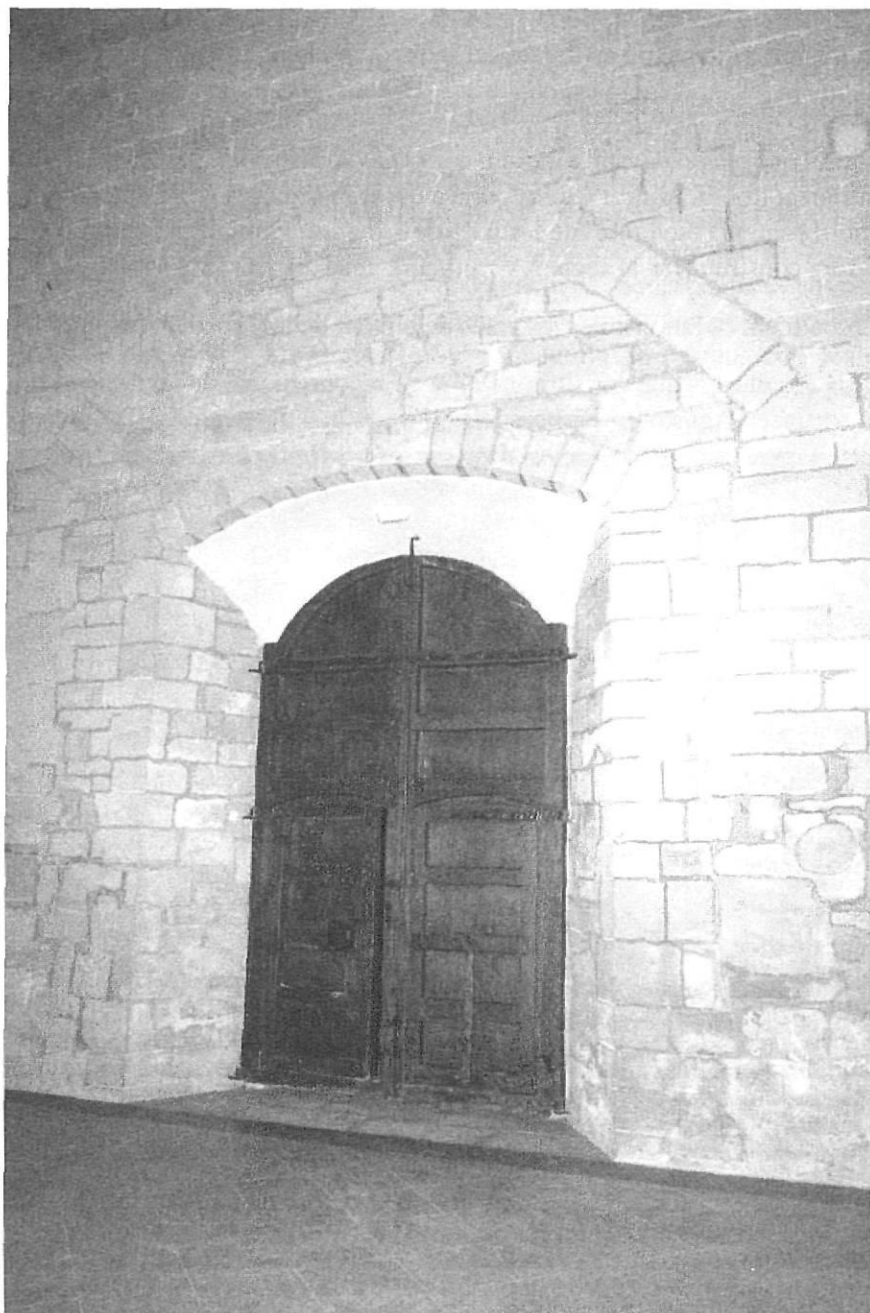
Els arquitectes que van dirigir l'obra de reconstrucció de la part malmesa, van ser Josep Agustoni i Francesc Thomàs, a final del segle XVIII, a més de

7- Fotografia d'un àlbum datat el 1910, probablement de Fausto Dalmases en la qual es mostra el projecte de la façana dels peus. (Fotografia: Jordi Prat).

¹¹³ ACC, Mn. RAMON PINÓS: « *Manuscrits històrics. Documents per a la Història de Cervera. Registre de les coses més notables dels llibres de Consells.* » Mn. Pinós en la transcripció documental del contracte signat el 8 de desembre de 1483, entre els paers, els presbiteris i els obrers, amb Johan Barrufet, per a la construcció de dues capelles, escriu que s'ha de « *continuar l'arc doblat, tal com és en l'obra vella* » i fer « *una paret devers lo carrer public cloent les dites capelles de la gruisa segons és principiada l'obra vella...* »

¹¹⁴ L'arc de l'antiga portalada es conserva intacte damunt el sostre edificat en el s. XVIII.

8- Interior de la porta de les Nüvies. Es nota damunt de la portalada, l'arc apuntat que correspon a l'entrada medieval. A la dreta de la foto, el ciment tanca els petits espais buits que es van trobar en l'última restauració. (Fotografia: Jordi Prat).

9- Possible mènsula de l'edifici romànic, situat a l'interior del mur del creuer del costat del campanar. (Fotografia: Joan Porredon).

Francesc Mestres, Mariano Enrich i Jaime Bosch, enviats pel Real Acuerdo, i Tomàs Soler i Pau Viada, que van fer-se càrrec de l'acabament de les obres. No es conserven els plànols de la façana, però en canvi en una fotografia del 1910, on hi són retratats, es llegeix el nom de Tomàs Soler, signant l'autoria dels mateixos¹¹⁵ (veure fotografia 7). El treball realitzat es correspon al dibuix fotografiat, tenint en compte, però, que mentre a l'exterior hi ha dues finestres gòtiques tapiades, en les seves dues terceres parts, a l'interior aquesta obertura es correspon amb dues petites rosasses, els vitralls de les quals van ser col·locats als anys 60 del segle passat.

Una opció molt important que van prendre els arquitectes és la de conservar, a pesar de l'allargament del temple, l'harmonia de les seves proporcions. Ho van aconseguir al tancar l'espai, fins a l'alçada del cor, amb un mur -iniciat amb pedra, però acabat amb totxo- que recorda el tancament de l'antiga portallada i que, al tallar la zona, ens deixa la sensació de la mesura i l'equilibri que tenien les dimensions primitives.

Un parell de curiositats que la documentació pertinent podria ajudar a descobrir és l'amplada d'una de les finestres de l'absis, que no té cap tipus de relació amb les proporcions de les altres (podria ser el caprici de qui la va finançar?, o podria estar relacionada amb l'estètica de l'estil vertical anglès?); i un petit espai buit al costat de l'actual entrada que no sembla tenir cap raó de ser (difícilment pot ser un deso perquè es dirigeix enlaire, i té una estructura irregular (fotografia 8). S'hauria d'estudiar també les restes de pedra treballada que hi ha sota teulada, algunes d'elles utilitzades com a material constructiu, que podrien formar part de l'antic temple romànic. També s'ha trobat una curiosa escultura de faccions humanes, que sembla una antiga mènsula, allotjada a la part superior del mur del creuer que dona al campanar (fotografia 9). Referent a la bibliografia escrita sobre la reconstrucció d'aquesta part del temple, i tal com he anotat a la nota 67, no he trobat documentalment cap al·lusió a una possible destrossa dels francesos que tingués res a veure amb el seu deteriorament, com explicita Razquin¹¹⁶.

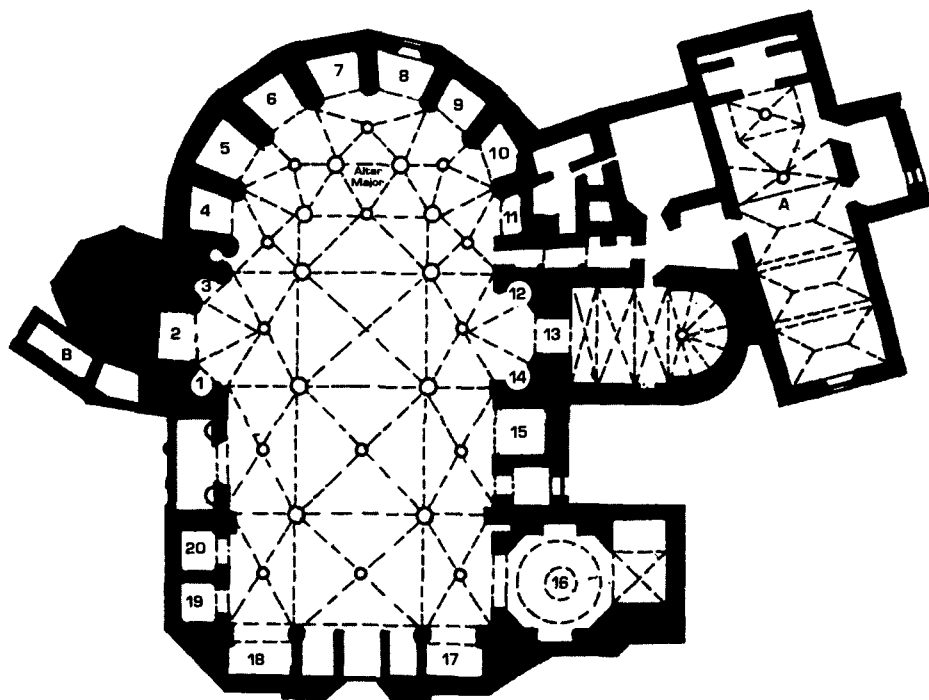
En realitat, hi ha molts interrogants que tenen difícil resposta mentre no es faci un estudi exhaustiu que pugui aclarir-los.

¹¹⁵ L'Arxiu de Cervera conserva també el projecte de construcció de l'altar major de Santa Maria.

¹¹⁶ RAZQUIN, La església parroquial... p. 4

Annex I

Plànol de Santa Maria. Centre Municipal de Cultura (CMC).

Planta de l'església de Santa Maria
i de la capella de la
Mare de Déu dels Dolors

Annex II

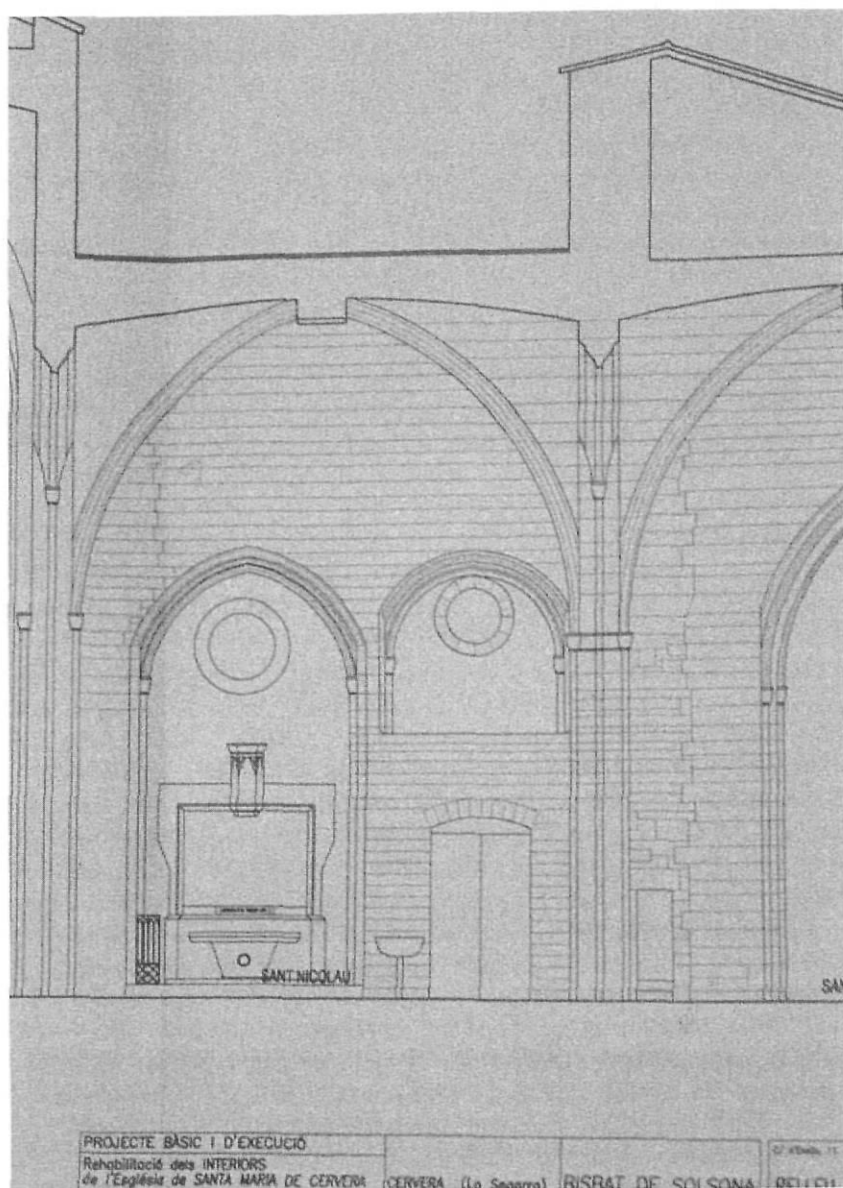
Relació de les capelles i les seves advocacions. (CMC)

Altar Major: Mare de Déu del Coll de les Savines (goigs)
Cripta: Preciosa Sang de Crist

<p>Capella 1 <i>Clau de volta:</i> Sant Andreu <i>Advocació inicial:</i> Sant Andreu <i>Altres advocacions:</i> <i>Advocació actual:</i> Sant Andreu</p>	<p>Capella 13 <i>Clau de volta:</i> Santa Creu <i>Advocació inicial:</i> Santa Creu <i>Altres advocacions:</i> <i>Advocació actual:</i> Santíssim Misteri (goig)</p>
<p>Capella 2 <i>Clau de volta:</i> Sant Esteve <i>Advocació inicial:</i> Sant Esteve (?) <i>Altres advocacions:</i> Sant Josep, Mare de Déu de Montserrat <i>Advocació actual:</i> Immaculada Concepció</p>	<p>Capella 14 <i>Clau de volta:</i> Sant Bartomeu <i>Advocació inicial:</i> Sant Bartomeu <i>Altres advocacions:</i> Sant Onofre, Sant Sever, Mare de Déu del Pilar. <i>Advocació actual:</i></p>
<p>Capella 3 <i>Clau de volta:</i> Sant Felip i Sant Jaume <i>Advocació inicial:</i> Sant Felip i Sant Jaume <i>Altres advocacions:</i> Sant Raimon de Penyafort (retaula), Santa Lúcia (retaula) (goig), Santa Bàrbara (retaula) (goig), Sant Jaume el Menor (retaula). <i>Advocació actual:</i> Mare de Déu de Montserrat (goig), Sant Jordi.</p>	<p>Capella 15 <i>Clau de volta:</i> Sant Nicolau (?) <i>Advocació inicial:</i> Sant Nicolau <i>Altres advocacions:</i> Sant Nicolau (retaula), 4 doctors de l'església (retaula), Maria Santíssima de la Concepció (retaula). <i>Advocació actual:</i> Sant Nicolau (goig), Prodigi del Santíssim Misteri.</p>
<p>Capella 4 <i>Clau de volta:</i> <i>Advocació inicial:</i> Sant Simó i Sant Judes <i>Altres advocacions:</i> <i>Advocació actual:</i> Sant Ramon Nonat (goig) <i>Altres devocions:</i></p>	<p>Capella 16 <i>Clau de volta:</i> <i>Advocació inicial:</i> <i>Altres advocacions:</i> Santíssima Trinitat (retaula), Sant Antoni de Pàdua (retaula), Santa Rosa de Lima (retaula). <i>Advocació actual:</i> Sagrat Cor (goig)</p>
<p>Capella 5 <i>Clau de volta:</i> <i>Advocació inicial:</i> Santa Anna <i>Altres advocacions:</i> Nostra Senyora del Coll de les Savines, Verge Assumpta (?). <i>Advocació actual:</i></p>	<p>Capella 17 <i>Clau de volta:</i> <i>Advocació inicial:</i> <i>Altres advocacions:</i> Nostra Senyora de la Llet (retaula). Santes Relíquies (retaula), Assumpció de la Verge Maria (retaula), Sant Bonaventura (retaula), Sant Francesc Xavier (retaula), Santa Tecla (retaula), Esperit Sant (retaula), Sant Pau (retaula). <i>Advocació actual:</i> Sant Josep</p>
<p>Capella 6 <i>Clau de volta:</i> Sant Miquel (?) <i>Advocació inicial:</i> Sant Miquel (goig) <i>Altres advocacions:</i> Sant Miquel (retaula), Sant Crispí (retaula), Sant Crispinià (retaula), Sant Marc (retaula), Sant Francesc (retaula), Sant Salvador (retaula), Pare Etern (retaula). <i>Advocació actual:</i></p>	<p>Capella 18 <i>Clau de volta:</i> <i>Advocació inicial:</i> <i>Altres advocacions:</i> Ànimes del Purgatori (retaula), Mare de Déu del Carme (retaula), Sant Bru (retaula), Sant Nicolau de Tolentino (retaula), Sant Crist (retaula). <i>Advocació actual:</i> Sant Isidre (goig)</p>
<p>Capella 7 <i>Clau de volta:</i> Sant Martí (?) <i>Advocació inicial:</i> Sant Martí <i>Altres advocacions:</i> Sant Isidre, Nen Jesús (goig). <i>Advocació actual:</i> Mare de Déu del Roser (vitral)</p>	<p>Capella 19 <i>Clau de volta:</i> <i>Advocació inicial:</i> <i>Altres advocacions:</i> Santa Teresa, Sant Llorenç, Santa Magdalena. <i>Advocació actual:</i></p>
<p>Capella 8 <i>Clau de volta:</i> <i>Advocació inicial:</i> Corpus Christi <i>Altres advocacions:</i> Corpus Christi Verge de la Pietat, Sant Crist de la Sang. <i>Advocació actual:</i> Sant Crist</p>	<p>Capella 20 <i>Clau de volta:</i> <i>Advocació inicial:</i> <i>Altres advocacions:</i> Sant Àngel Custodi (retaula), Sant Pelegrí (retaula), Puríssima Concepció (retaula) (goig), Sant Serafi, Serafi o Serapio (retaula). <i>Advocació actual:</i> Baptistari</p>
<p>Capella 9 <i>Clau de volta:</i> <i>Advocació inicial:</i> Sant Jaume Apòstol <i>Altres advocacions:</i> Santa Justa (?), Santa Rufina (?). <i>Advocació actual:</i></p>	<p style="text-align: center;">Capella A Mare de Déu dels Dolors (goig)</p>
<p>Capella 10 <i>Clau de volta:</i> Sant Pere i Sant Pau <i>Advocació inicial:</i> Sant Pere i Sant Pau <i>Altres advocacions:</i> Sant Roc (retaula) (goig), Sant Miquel (retaula), Sant Sebastià (retaula) (goig), Sant Cristòfol (retaula). <i>Advocació actual:</i> Santa Lúcia</p>	<p style="text-align: center;">Capella B Santa Eulàlia (goig)</p>
<p>Capella 11 <i>Clau de volta:</i> Santa Tecla (?) <i>Advocació inicial:</i> Santa Tecla <i>Altres advocacions:</i> Sant Isidre, Sant Crist de la Sang. <i>Advocació actual:</i></p>	<p style="text-align: center;">Capelles no determinades: Santa Cecília, Sant Vicenç, Sant Joan, Santa Margarida, Sant Llorenç.</p>
<p>Capella 12 <i>Clau de volta:</i> Sant Mateu <i>Advocació inicial:</i> Sant Mateu <i>Altres advocacions:</i> Nom de Jesús, Sant Josep, Santa Filomena (?), Cor de Maria (?). <i>Advocació actual:</i> Mare de Déu del Pilar</p>	

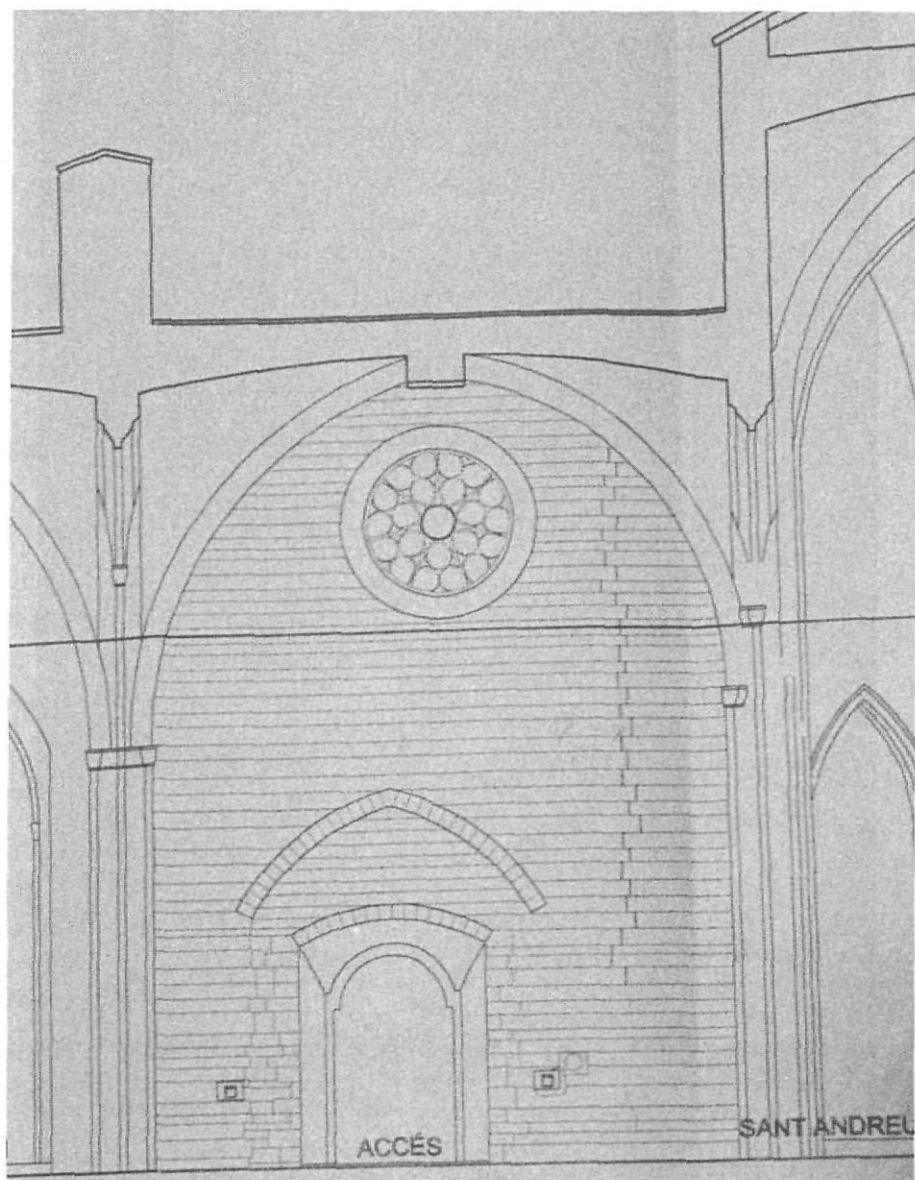
Annex III

Alçada de la porta de Sant Martí, on es noten les juntures dels carreus. Ramon Padullés i Rosell, arquitecte responsable de l'última restauració de Santa Maria.

Annex IV

Alçada de la porta de les Núvies. Es nota fins on va arribar la primera etapa de construcció del temple i com la separació de filades no arriba fins a terra. Ramon Padullés i Rosell.

Apèndix documental

1806, juliol, 20. Barcelona (còpia de 4 de desembre de 1905)

És lo de la Reedificació de la Iglesia. (Este documento original se guarda en el Archivo de la Obra y mando sacar copia a mis expensas a D. Jacinto Sanpere en 4 diciembre 1905).

Trasllat de l'acta de l'informe de l'arquitecte Tomás Soler i Ferrer de 1806 ordenada copiar per Fausto Dalmases i Massot el 1905.

ACC, Fons Dalmases. Legajo 2n. Propietats de la Obra. Vàries actes N° 98.

Con inteligencia de lo expuesto por nuestro Fiscal y en auto de catorce de abril de mil ochocientos cuatro, se os mandó hicieseis que por arquitecto aprobado de la Academia de San Fernando o de San Carlos de Valencia, se procediese al reconocimiento de la Iglesia Parroquial de la referida ciudad de Cervera y a evaluar el coste de su reparación y con remisión de las diligencia, informaseis lo que hubiere y se ofreciese y pareciese acerca de los diezmos y primicias, sus preceptores, las cantidades a que ascendían y las cargas a que estaban afectos, informando también lo que estimaseis oportuno sobre los proyectos que proponían los citados comisionados y que fuese conducente a la cabal instrucción de este negocio. Librado para ello el correspondiente despacho en su cumplimiento dispusisteis que el nuestro Corregidor de dicha ciudad de Cervera nombrase al arquitecto que fuese de su satisfacción y confianza que procediese al reconocimiento de la citada Iglesia Parroquial y a valorar el coste de su reparación; y habiendo elegido a D. Tomás Solé¹ y Ferrer, procedió éste al citado reconocimiento y de sus resultas formó el plan, cálculo y condiciones que estimó oportunas. Y el tenor de éstas y de dicho cálculo es como se sigue:

En consecuencia del oficio que se sirvió pasarme el Iltre. Sr. Gobernador de la ciudad de Cervera, en diez de enero de mil ochocientos cinco, con el que tuvo a bien nombrarme para que proceda al reconocimiento de aquella Iglesia Parroquial y a valorar el coste de su reparación, me conferí a dicha ciudad y habiendo examinado el edificio de aquel templo con la escurpulosidad debida y practicando en él las operaciones y mediciones que me parecieron conducentes, he firmado los adjuntos planos en los cuales se demuestra con tinta clara, la parte de dicho edificio que existe en el día, y con tinta más fuerte la adición de la nueva obra que propongo para la reedificación de la parte que se halla demolida; y así mismo expongo haber observado que la mencionada actual porción de edificio tiene varias rajadas y crujiidos de consideración en los arranques de las bóvedas de su cubierta y de los arcos que apoyan sobre las dos columnas de la parte inferior, demarcadas con dicha tinta clara en el referido incluso plano, y se hallan estas viciadas o inclinadas a las respectivas naves laterales, cuyos defectos y la ruina de la porción demolida conceptúo en parte motivado que dicho edificio, según

¹ En tota la documentació he trobat el nom de l'arquitecte acabat en r

las noticias o informes que se me facilitaron, tenía sobre las citadas bóvedas un espesor de tierra de unos diez a doce palmos y sobre ésta se hallaba cubierto por unas losas de piedra, por las que se introducían las aguas pluviales y aumentando con la humedad el grave peso de dicha tierra, llegaban a calar por entre las juntas de las piedras de las citadas bóvedas, resultando haberse estas despuntado y dislocado en diferentes partes y, aunque este defecto se halla en algún modo remediado, si evitada su próxima ruina por haberse quitado de pocos años a esta parte el mencionado espesor de tierra, construido en su lugar una cubierta con tejado limpiado por sobre las referidas bóvedas y han quedado éstas ventilada de aires y precavidas las referidas humedades; pero conceptúo que para la solidez de dichas bóvedas deben limpiarse y rejuntarse con yeso de nuevo las visones de sus piedras y trabarse éstas con los mayores crujiidos y demás parajes que sea dable, con unas cuñas de madera de encina o de pino melis, largas y agudas, para su mayor firmeza; cuya limpia y reparación debe practicarse con mucho cuidado, a un tiempo y por partes, en cada unión de dichas piedras, a fin de que no queden estas separadas y se desplomen. Y, últimamente, respecto de haberse encontrado vacíos y sin la correspondiente mampostería, los senos o arranques de dichas bóvedas y de los arcos en que apoyan, soy del dictamen deben aquellas macizarse, hasta la mitad de la altura y éstos hasta su mayor altura, para la debida consistencia. Así mismo conceptúo contribuiría a la dicha ruina el sistema de una ordinaria construcción sin tener los sillares la debida trabazón y ser la mezcla de sus juntas de inferior calidad, como lo observé en las porciones o fragmentos de dicha obra derruida que existían en el día del examen. Y últimamente soy de dictamen cooperaría al vicio de las citadas dos columnas, el haber construido varias sepulturas en las inmediaciones de sus cimientos, llegando una de sus excavaciones hasta la misma mampostería de la pilas, respecto que con motivo de la mencionada ruina, la bóvedas y arcos divisorios de la nave principal con la laterales que apoyan sobre dichas columnas y el arco del centro de los tres transversales, en las mismas que tiene mayor diámetro y elevación que sus correspondientes laterales, han gravitado todos sobre las referidas columnas, las cuales manifestando ser de mejor construcción, como lo indica la unión de las juntas de sus piedras, sin observarse ningún crujiido en las superficies de sus caños o troncos, se han viciado por entero, sin dislocación alguna, con las mencionadas direcciones opuestas, por hallarse destrabado el terreno del pavimento con las sobredichas excavaciones y han seguido con ellas los arranques de las citadas bóvedas y arcos divisorios laterales y rajado enteramente sin poder subsistir dichos tres arcos transversales, los que se habrían ya desplomado si no apoyasen sobre unos gruesos paredones de mampostería, que tiene macizados desde el pavimento del edificio, los claros entre las relatadas columnas; por cuyo motivo considero preciso para la existencia de éstas, se construyan, en primer lugar, unos cimientos de cuatro palmos de espesor y con la profundidad correspondiente, hasta el firme por las líneas de los claros de los arcos que cruzan entre dichas columnas, a fin de quedar trabadas las masonerías de las pilas de éstas en las de las columnas correspondientes paredes laterales del actual edificio; y obra nueva que debe construirse y oprimiendo el terreno intermedio, separando para ello las mencio-

nadas excavaciones de las sepulturas y después se reedifiquen los dichos tres arcos transversales rajados, con sumo cuidado y por partes, quitando cada una piedra de por sí de las actuales y poniendo inmediatamente en su lugar la nueva, trabándola y reforzándola con las piedras de la bóveda que en ella apoye, sirviendo por cimbras los referidos paredones, y al mismo tiempo podrá efectuarse la reparación de las demás bóvedas y arcos, en el modo arriba explicado y aunque parece que por el mencionado sistema practicado por partes y con el debido cuidado, no debe temerse alguna nueva ruina en el sobredicho actual edificio, con todo, considero prudente y esencial la precaución de apuntalar, primero, las relatadas dos columnas con dos gruesos maderos, dirigidos al capitel de cada una, y otros dos a la mitad del tronco, colocados en forma de tirantes o estribos, desde el plan terreno, para contrarrestar e impedir que se aumente la citada inclinación y los expresados crujidos de los arranques de la bóvedas y arcos divisorios laterales que en ellos apoyan; y apuntalar también los claros de estos arcos, a cuyo fin se construirán en el pavimento unas paredes de machones con yeso hasta la altura que se necesita y colocarán sobre ellos unos maderos de veinte y cuatro palmos de largo en forma de soleras y sobre estas, otros siete maderos montantes de treinta y seis palmos de largo, en cada uno de dichos arcos, trabados por su parte superior con otros maderos horizontales, como segundas soleras, de modo que corran éstas próximamente al nivel de arranque de dichos arcos. Sobre dichas soleras se situará otra línea de montantes con maderos nombrados, filas de veinte y cuatro palmos de largo y sobre éstos, otros horizontales por tercera solera, cuyos montantes y solera a más de ser engrabadas unas con otras, con sus correspondientes machones, se empalmarán respectivamente con unas grapas de fierro clavadas y se trabarán para su mayor resistencia, ya en el medio de sus tirantes como por diagonales cruzadas en dichos intermedios, con unos maderos cuartones o de la mitad de unos maderos frutales clavados y engrabados unos con otros; y últimamente se macizarán con machones y yeso los senos que resulten entre los referidos maderos y las piedras que componen los referidos arcos. Durante estos reparos, o después de concluidos puede construirse la nueva obra, demarcada en el adjunto plano con tinta más fuerte, la que va decorada con el mismo estilo de la porción existente ya en el interior, respecto de considerar no poder diferenciarse por la unión de dicho edificio, como en el exterior o fachada por no hacer discordancia; en cuyo concepto la he simplificado para economizar en lo posible el total importe de dicha obra y con motivo de tener mucha rapidez o declivio la calle frente del enunciado templo, como lo indican las escaleras que en él existe, y van demarcadas en el dicho incluso plano; así mismo ser también preciso el paso al cementerio sito en él a la derecha, he procurado dar el mejor desahogo que he sabido para la concurrencia del público, a fin de evitar el mencionado escollo u precipicio de la citada calle y tener expedito el ámbito o paso al expresado cementerio. Igualmente atendidos los mencionados defectos o vicios de dicho antiguo edificio existente, he considerado que la nueva porción de obra que ha de construirse, debe servir de estribo o refuerzo a aquella, a fin de contrarrestarla e impedir que aumenten los citados vicios, por cuyo motivo he arreglado que el mismo ensanche de las naves laterales, corra también por el

frente o parte inferior de las columnas inclinadas y resulte ser una misma nave que sigue alrededor de la principal, precediendo un atrio o vestíbulo interior en la puerta de entrada y así mismo he distribuido a las partes laterales de dicho edificio y del vestíbulo o atrio, lugares para capillas particulares y pilas bautismales y respecto a hallarse internada a la pared antigua del ala derecha, junto a la puerta que comunica al enunciado cementerio, una escalera circular o de caracol, que introduce a una pieza sobre la dicha puerta de comunicación, que en el día sirve de archivo, de cuya escalera observé varios crujiidos y rajadas, motivados con los mencionados defectos del edificio, considero debe ésta macizarse para el competente refuerzo por aquella parte y en el caso de necesitarse piezas para el citado archivo, como también para otros objetos y depósitos de los efectos de la Iglesia, pueden distribuirse sobre las nuevas capillas proyectadas, elevando para ello las cubiertas laterales unos diez y ocho palmos más de lo marcado en dicho plano; y así mismo puede hacerse correr otra bóveda sobre el referido atrio, construida de piedra de sillería, con su antepecho correspondiente en el frente, la cual, a más de guardar la simetría con las demás capillas, servirá su espacio o superficie, por varios objetos, y entre otros para la comunicación de las piezas de una y otra parte, a cuyo fin he demarcado en el extremo del ala derecha la correspondiente escalera de comunicación. Igualmente he calculado la expresada nueva obra proyectada y los mencionados reparos que deben practicarse en la actual porción de Iglesia y apuntalados propuestos en la misma; todo del modo arriba individuado y con arreglo a los precios de los jornales y materiales correspondientes en el día en aquel país, que se me han facilitado y resulta por junto ser el importe de cuarenta y seis mil libras. Que es cuanto me parece exponer sobre este encargo y en cumplimiento de mi obligación. Barcelona, veinte de Julio de mil ochocientos seis.

<i>Excavaciones</i>	<i>Canas</i>	<i>Palmos</i>	<i>Libras</i>
Por los cimientos de cuatro palmos de espesor en los claros de los arcos antiguos que apoyan sobre las dos columnas viciadas, junto con el transporte de la tierra a su destino, a una libra cuatro sueldos la cana superficial		largo 24 “ 2 fondo 1-4	36-3
Cimientos de los claros de los nuevos Arcos.....		largo 18-4 fondo 1-4	27-6
			64-1..... 74”2
Cimientos de seis palmos de espesor en las nuevas paredes interiores, y laterales de la nueva obra, a una libra			

y diez y seis sueldos.....	largo 30 fondo 1-4	52= 96"16
Cimientos de siete palmos de espesor para las paredes de las dos alas de la fachada principal, a dos libras y dos sueldos.....	largo 13-4 fondo 1-4	20=2..... 42"10"6
<i>Mampostería</i> Cimientos de diez palmos de espesor en el cuerpo principal de la fachada a tres libras.....	largo 8-2 fondo 1-4	20=2..... 37"2"6"
Mampostería de cuatro palmos de espesor comprendida en la primera y segunda partida antecedente, componen sesenta y cuatro canas superficiales, a seis libras y diez sueldo a.....		" " 416"
Mampostería de seis palmos de espesor comprendida en la tercera partida antecedente, que componen cincuenta y una canas superficiales, a nueve libras y diez sueldos.....		" " 458"10"
Mampostería de siete palmos de espesor comprendida en la cuarta partida antecedente, que componen veinte canas superficiales a once libras		" "..... 220"
Mampostería de diez palmos de espesor comprendida en la quinta partida antecedente que componen doce canas superficiales a quince libras.....		" " 180"
Mampostería de cal y canto comprendida en las paredes interiores y exteriores de las dos alas de la facha-		

da principal y laterales, graduadas unas con otras de cinco palmos de espesor, por el trabajo de asentar la piedra labrada y consideradas todas de una misma altura desde el Plan terreno a la elevación de detrás a las de fachada principal, y así mismo comprendiendo los claros de los arcos y ventanales por macizos, por ayuda de costa de las cimbría y andamios, arreglado a siete libras de cana superficial.....

largo 6=
720" 5040 ll.
alto 12=

Mampostería computada de ocho palmos de espesor en el cuerpo principal de la fachada, por los mismos motivos que la antecedente arreglada a diez libras la cana superficial.....

largo 8=2
99" 990 ll .
alto 12

Construcción de la bóveda de piedra labrada para la cubierta de detrás nueva porción de Iglesia considerada por su monte o sagita la mitad más de superficie de lo que comprende el plano, y arregladas a seis libras cada una.....

largo 18"
117"
ancho 6"4

La mitad de la superficie..... .58"4

175"5"1053 ll."

Construcción del pavimento de dicha nueva porción de Iglesia graduando a dos libras la cana.....

largo 19"
123=4..... 247
ancho 6"4

Cubierta del tejado con teja puesta con mezcla considerando por su declivio la tercera parte más de superficie de lo que comprende y arreglada a tres libras la cana superficial..... largo 19''
 123=4
 ancho 6''4

La tercera parte más de superficie por el declivio..... 41''1

 164''5''493 ll.17s.6

Palmas superficiales de mecha lisa labrada en fino en las dos caras de las paredes interiores y exteriores de dicha porción de Iglesia comprendida la compra, arranque y labrado de dicha piedra computando uno con otra a cuatro sueldos el palmo superficial.... largo 748
 71808
 alto 96

Id. Sobre los arcos menores..... largo 100
 6000
 alto 60

Id. Sobre los arcos de entrada a la Capilla..... largo 208
 6240
 alto 30

Item. En la bóveda calculando por su sagita otra igual superficie y por sus juntas otra tercera superficie..... largo 154
 7700''
 ancho 50

Las otras dos superficies.....		15400	
		<hr/>	21.429 ll.12s.
		107148	
Palmas superficiales de piedra de molduras, comprendido la compra, arranque, transporte y labrado, a ocho sueldos el palmo en la puerta principal de la entrada.....			
	largo	130"	
		1950	
	ancho	15	
En las dos medial pilastras.....	largo	50	
		3000"	
	alto	60	
En los arcos.....	largo	470	
		2350"	
	alto	5	
En los montantes y arcos de las capillas	largo	350	
		1480"	
	ancho	4	
		<hr/>	11580" ...4632 ll.
Moldura del círculo principal de la fachada, ventanales exteriores y del cuerpo activo de la misma, a diez sueldos el palmo superficial. En el círculo se conceptua la superficie por las dos caras.....	"....."	"....."	600 ll.
En los seis ventanales exteriores se conceptua.....	largo	160"	
		4800"	
	alto	30	
En el cuerpo activo.....	largo	70"	
		1580"	
	alto	242	
		<hr/>	7080.....3540 ll.

Maderas para apuntar los arcos

Por ocho maderos gruesos de veinte y cuatro palmos de largo a nueve libras.....	72 ll.	
Por treinta y seis maderos de treinta y seis palmos de largo a seis libras.....	156 “	
Por cuatro filas de veinte y cuatro palmos largo a seis libras.....	24”	
Por ocho maderos fustes de treinta y dos pies largo, a cinco libras.....	40”	
Por el trabajo, clavos, grapas de fierro, y macizar los senos de los arcos.....	500”	
		<hr/>
	792”	792”

Madera de la cubierta

Por sesenta filas delgadas de treinta pies de largo, a tres libras quince sueldos...	225”	
Por cuatro maderos de treinta y seis palmos de largo, a seis libras	24”	
Por cuarenta maderos gruesos de veinte y cuatro pies de largo para latas y cabi- rones, a nueve libras	360”	
Por el trabajo y clavazón de la cubierta.....	500”	
		<hr/>
	1109”	1109”

Por rejuntar las bóvedas y arcos, y
macizar el seno de los mismos en
la actual porción antigua de la
Iglesia y otros gastos imprevistos..... 3400 ll.

Suma.....46.000 ll.

Barcelona, veinte de Julio de mil ochocientos seis= Tomás Soler y Ferrer